

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

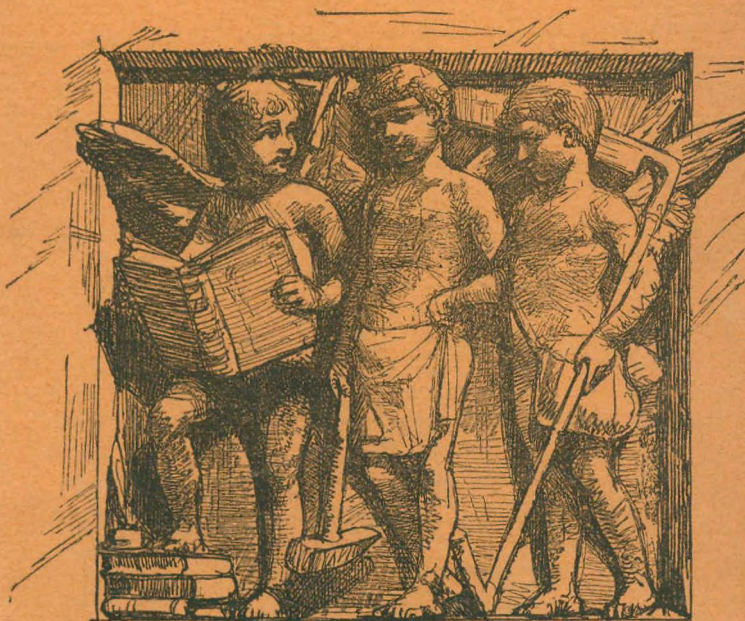
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Studentersamfundets Smaaskrifter.

Nr. 65—66.

F.H.V.

W.M. 24.

Sønderjyderne under Fremmedherredømmet
1864—1888.

96.9

af

Ha 69 S. P. Hansen Nørremølle.

sf

fjerde Tusende.

Kjøbenhavn.
Studentersamfundets Forlag.

Printet hos D. G. Olsen & Co.

Studentersamfundets Smaa skrifter Nr. 65—66.

Sonderjyderne under Fremmedherredømmet
1864—1888.

Af

Ed. P. Sørensen-Norremølle.

fjerde Udgave.

Kjøbenhavn.
Studentersamfundets Forlag.
Trykt hos D. G. Olsen & Co.
1888.

Indledning.

Da den franske Julirevolution*) Efterdønninger gik ud over Europa, overalt kaldende Friheds- og Nationalitetsbevægelser til Live, sporedes Virkningerne ogsaa i Sønderjylland. Der blev ilaaet til Lyd for Mordersmaalets Ret, og Folket rejste sig efter Slægtaldres Dvale til Kamp mod Thyssens Overgreb. Mere end Halvdelen af Sønderjylland var danstalande, men Folkets Mordersmaal var bandlyst af talrige Kirker og Skoler, og der var indført udelukkende thysk Retsprog helt op til Kolding Fjord. De danske Regeringer havde gennem lange Tider begunstiget Thyssen og holdt Landet i hundreaarig Karantæne. En Toldgrænse ved Kongeaaen hindrede Samfærdselen med Kongeriget, Mønt, Maal og Vægt var forskjellige i de to Lande, og der var næsten ingen Begelvirkning mellem dem. Men de danske Sønderjyder vaagnede til Selbvevidsthed, og snart udviklede der sig en stærk Nationalitetskamp syh for Kongeaaen. Embedsstanden og Godsejerne var thyske, og kun et lille Mindretal af Borgere turde i Førstningen slutte sig til den danske Opposition, i hvis Rækker Bønderne længe stod saa godt som ene. Derved fik den et demokratisk Præg, og støttet af Frihedsbevægelsen i Kongeriget vorede den sig efterhaanden sammen med den, mens Enevoldskongen og hans Regering fremmede Udviklingen af Slesvig-Holsteinismen, der førte til Katastrofen i 1848 og den derpaa følgende Treaarsskrig.

Efter Treaarsskrigen gik Danmark for vidt til den modsatte Side i Sønderjylland ved at indføre en Sprogordning, der med Hensyn til Kirke- og Skolesprog krænkede Folkeviljens Ret i sydligere Egne. Der kom en national-liberal Embedsstand ind i Landet, og den blev snart toneangivende i Nationalitetskampen, som mellem Krigen nærmest drejede sig om at forsvare den ny

*) Se Carl Michelsen: Forfatningsbruddet i Frankrig 1830 og Folkets Svar derpaa. (Studentersamfundets Smaafrister Nr. 10—11.)

Sprogordning. Der kom en ny dansk Godsejerstand ind i Landet, og Borgere og Bønder traadte snart i Baggrunden.

Saa kom den 2den slesvigiske Krig og Freden i Wien. Og Embedsstanden og Godsejerne forlod atter Landet, — Bønder og Borgere stod ene tilbage i en Nationalitetskamp, der maatte føres under Vilkaar, haardere end nogen Sinde før. Men under denne Kamp — som skildres udførligere paa de følgende Blade — har det vist sig, at der er Kræfter i de danske Sønderjyder. Nye Førere er komne frem, en betydelig Modstandskraft er udviklet, og Kampen er fortsat til den Dag i Dag. Forholdene er smaa, og tit bliver Kampen smaalig, men den kan aldrig helt fortabe sig i det smaalige, for den gjælder noget stort: Tilværelsen som Folk.

I. fra Danevirkes Rømning til Wienerfreden.

Efter Danevirkes Rømning den 6te Februar 1864 begyndte strax den nationale Undertrykkelse i Sønderjylland med en fuldstændig Kuldkastelse af den bestaaende lovlige Orden.

Landets Forvaltning blev overtaget af den preussiske Civilkommissær v. Bedlich, der senere fik en Østerriger ved sin Side. I en Kundgjørelse af 8de Februar bestemtes, at enhver Forhandling med Civilkommissærerne skulde føres i det tyske Sprog. Det var den første Tilfidesættelse af Befolkningens Moderemaal.

Der blev dernæst snart indsat nye Overøvrigheder, som fik Myndighed til at afsætte de danske Embedsmænd, og de gik fra første Færd af frem med stor Hensynsløshed. Hele Sommeren igjennem vedblev Afstedigelserne, og da Freden blev sluttet sidst i Oktober, havde Magthaverne afstediget: alle Medlemmer af Appellationsretten (d. v. s. Sønderjyllands Højesteret), alle Amtmænd, 61 Retsembedsmænd og samtlige borgerlige Raadmænd i Haderslev, Aabenraa, Flensborg, Tønder og Husum; begge Sønderjyllands Biskopper samt 93 Provster og Præster; 4 Rektorer og 39 fast ansatte Lærere ved de højere Skoler; Forstanderen og alle Lærere ved Tønder Seminarium og over hundrede Lærere ved Borger- og Almueskoler. Desuden 111 Toldembedsmænd og flere Hundrede andre Embeds- og Bestillingsmænd. Disse Embeder blev for en stor Del besatte med Slesvig-Holsteinere, i det hele med tysksindede Mænd. De fleste af de afsatte Præster og

Lærere havde virket i Mellemflensvig, og her begyndte man nu — næppe fjorten Dage efter Danebirkens Nømning — at fortrænge det danske Sprog.

Den 19de Februar bestemte Civilkommisærerne, at Thyft skulde være udelukkende Kirke- og Skolesprog i de fleste blandede Sogne i Gottorp, Husum og Bredsted Amt, og i hele Flensborg Amt. Naar man undtager Bod Sogn i Flensborg Amt, hvor Modersmaalet blev fideordnet med Thyften, og sex Sogne i Tønder Amt, hvor det foreløbig beholdt en underordnet Plads, var det danske Sprog inden Høst 1864 fjærnet af Kirke og Skole i de 49 Sogne i Mellemflensvig, der i Halvtredserne regnedes til de blandede Distrikter.

Turen kom derefter til Byerne i den dansttalende Del af Sønderjylland. Her blev Thyften overalt gjort til Hovedsprog i Kirkerne, og kun om Eftermiddagen maatte Hjelpepræsterne holde dansk Prædiken. Samtidig blev Skolesproget overalt Thyft. Og Latinskolen i Haderslev blev ligesom Seminariet i Tønder delvis forthyftet.

Men i det egentlige Nordflensvig, i Landdistrikterne nord for Flensborg, turde man foreløbig ikke paabyde en lignende Sprogordning, da man forud vidste, at den vilde vække Befolkningens stærke Protest og øge Misfornøjelsen og Harmen, der gjærede overalt. De fleste Steder lod de nye Embedsmænd afstemme om, hvorvidt Thyft skulde optages som Undervisningsgjenstand i Skolen, men uagtet Landet var besat af Fjenden, faldt Afstemningerne overalt ugunstigt ud for Thyfterne. Man maatte derfor nøjes med at paalægge Skolelærerne som Pligt at meddele Privatundervisning i Thyft til de Børn, hvis Forældre ønskede det. Samtidig begyndte man imidlertid med mere Held Fortyftningsarbejdet ad en anden Vej. Der blev paabudt en Forandring med Hensyn til Brugen af Skolebøger. De hidtil brugte blev stemplede som tendentiøse og forbudte lige ned til Bølslevs Katekismus. Tendentiøse thyfte Skolebøger blev derefter indførte, og senere har man med Held fortsat ad denne Vej.

Hvad Retsproget angaar, da var det allerede i Marts blevet udelukkende thyft ved Sønderjyllands øverste Domstol. Og i Mellemflensvig blev baade Rets- og Øvrighedsproget thyft samtidig med Skole- og Kirkesproget.

Fortyftningen var saaledes godt i Gang i Sønderjylland, inden Landet endnu ved Wienerfreden var afstaaet til Preussen og Østerrig. Men de danske Sønderjyder brød sig ikke om det; de troede, at Thyfteriet ligesom den haarde Indkvartering var en uundgaelig Følge af Krigen og kun en rent foreløbig Plage.

De fleste af dem lo endnu, naar der blev pmtet om, at den af alle som dansk anerkjendte Del af Sønderjylland kunde blive afstaaet til Tyskland. Men da Fredsvilkaarene af 1ste August blev kjendte, fik de Vjendene op, og nu kom der Røre blandt Danskerne syh for Kongeaen.

Midt i September overrakte en Deputation fra Vestslesvig den danske Konge en Adresse, hvori det blandt andet hed: „Vi vil vidne for Kongen og Alverden, at der bor et dansksindet Folk fra Kongeaen til Flensborg, der kun har været tavst, fordi Fjenden strængt har holdt det under Naas og Lufte. Vi vil vidne, at der slaar et dansk Hjerte i Nordslesvig, som vaander sig under Udsigten til at voldgives sin svorne Fjende. Har det end holdt haardt for mange af os at gjøre os fortrolige med Slesvigs Deling, saa meget hellere dog den, end at vi skulde overgives i Tyskens Vold.“

Tanken om Slesvigs Deling, der hidtil ikke havde haft stor Tilslutning syh for Kongeaen, fik nu Dag for Dag flere Tilhængere og dukkede i de følgende Maaneder op i forskjellige andre Adresser. Saaledes udtaltes den skarpt i en Adresse til Civillkommissærerne, og i en ny Adresse til den danske Konge bad man om, at der „maatte foretages en almindelig Afstemning blandt den slesvigiske Befolkning, distriktvis, om den vilde høre til Danmark eller til Tyskland“. Først i Oktober drog en Deputation til Paris for at søge Foretræde hos Keiseren eller Udenrigsministeren og bede dem om at gjøre deres Indflydelse gjældende til Gunst for de danske Sønderjyder. Men alt var forgjæves. Den 30te Oktober affluttedes den endelige Fred. Danmark afstod derved ikke blot de to tyske Hertugdømmer og det tyske Sydslesvig, men ogsaa Nordslesvig med en Tiendedel af det danske Folk til Preussen og Østerrig, mens det endnu var i Besiddelse af hele Fyn og hele Sælland, mens dets Hær endnu var kampdygtig, og dets Flaade var Herre paa de danske Farvande.

II. Fra Wienerfreden til Gasteinoverenskomsten.

Efter Fredslutningen fulgte der et meget bevæget Tidsrum for Hertugdømmerne. „Arveprætendenten“ — Prins Frederik af Augustenborg — var fulgt med de tyske Tropper ind i

Landet 1864 og var rundt omkring bleven udraabt til Hertug af Slesvig-Holstein. Men allerede i Slutningen af April, efter Dybbøls Erobring, blev de første Demonstrationer for Hertugdømmernes umiddelbare Indlemmelse i Preussien sat i Scene.

I Slutningen af Maj var Arveprætendentens Udsigter alligevel fortrinlige, og han vilde da være bleven Hertug mod at gaa ind paa en ubetinget Tilslutning til Preussien. Men den 1ste Juni havde han en Samtale med Bismarck, der i høj Grad forringede hans Udsigter. Bismarck søgte ved denne Lejlighed at gøre ham klar over, at han maatte slutte sig til Preussien, hvis hans Kandidatur skulde gennemføres, men Prinsen svarede flot, at hans Kandidatur allerede var sikret. Efter denne Samtale stod det klart for Bismarck, at det ønskeligste Maal for Preussien var Hertugdømmernes fuldstændige Indlemmelse, og mod det stillede han saa sin Politik.

Der begyndte allerede før Fredens Slutning at danne sig et saakaldt nationalt, det vil sige preussiskindet, Parti i Hertugdømmerne. Det havde især sin Støtte i det holsteniske Ridderstab, og den sjællandske Godsejer Baron Carl Scheel-Plessen var dets Fører. Partiet støttedes af Preusserne, og efter Fredsslutningen vandt det i Styrke. Det kom nu til stærke Rivninger mellem det og det slesvig-holsteniske Parti, der blev støttet af Østerrig.

Da Hertugdømmerne først var løsrevne fra Danmark, var Enigheden mellem de to Stormagter forbi. Det gjaldt nu om at finde en endelig Løsning paa Spørgsmaalet, men med Hensyn til den havde de to Lande modstridende Interesser, og medens hvert især baade aabenhjst og ad Enigveje søgte at fremme sine, øgedes Spændingen; det var snart klart for alle, at kun en ny indre krig kunde bringe den endelige Afgjørelse.

Oprettelsen af en selvstændig Stat Slesvig-Holstein stemte bedst med Østerrigs Interesser, og allerede i November foreslaar den østerrigiske Regering derfor Preussien at overdrage Hertugdømmerne til Augustenborgeren. Herefter følger et livligt Noteskifte mellem de to Magter, indtil Bismarck i en Note af 22. Februar 1865 fastsætter som Preussens Krav til den nye Stat, at den af Hensyn til Forsvaret skulde afstaa Sønderborg-Dybbøllstillingen samt nogle Landstrækninger ved Kiel og træde i fast og uopløseligt Forbund med Preussien. Hverken Østerrig eller Augustenborgeren vilde gaa ind paa disse Fordringer, og i Slutningen af Marts gjorde Preussien da et hensynsløst Stridt hen imod sit Maal, idet et kongeligt Reskript anordnede den preussiske Flaades Forlæggelse til Kiel. Og da den preussiske Marinemini-

ster kort efter forelagde Marinebudgettet i Landdagen, erklærede han kort og godt, at Preussen var bestemt paa at beholde Kieler-Havn. Dermed forværredes Forholdet mellem de to Magter hderligere.

De danske Sønderjyder skjønnede, at Udviklingen bar hen imod en ny Krig, og af den ventede de som den endelige Løsning for deres Bedkommende Nordflæsvigs Gjenforening med Danmark. Tanken om Sønderjyllands Deling slog fra Dag til Dag stærkere igjennem, og den danske Nationalitetsfølelse voksede samtidig i Inderlighed og Styrke. Der demonstreredes i det uendelige, og det kom til stadige Rivninger med Gensdarmene. Ifær forfulgtes den danske Sang, som man mente at kunne standse med et Politiforbud. Men det viste sig, at Forbudet var magtesløst. De danske Fædrelandsfange hørtes fremdeles ved enhver Sammenkomst, og de lød kraftigere end nogen Sinde før, Gensdarmene foretog talrige Fængslinger, og mange blev idømte Pengebøder. Ogsaa paa anden Maade tog Danskerne sig sammen. I Bestyrelsen for private Foreninger, i de kommunale Raad og i Sogneforstanderstaberne kastede man Lyfterne paa Døren og valgte saa vidt muligt paalidelige danske Mænd i deres Sted. Under dette stærkede Modsatningerne; Uviljen mod Fremmedherredømmet voksede og paa samme Tid Ønsket om en snarlig Gjenforening med Danmark.

I den følgende Tid knyttedes Haabet om Slesvigs Deling efter Nationaliteterne mer og mer til Keiser Napoleons Indgriben. Den franske Keiser havde i Italien anerkjendt og i Gjerningen vist sin Forkjærlighed for Nationalitetsprincippet*) og man vidste, at han var en Ven af den almindelige Folkeafstemning. I Februar 1865 henvendte man sig for anden Gang til ham i en Adresse, som blev indsendt fra Mellemslesvig, og hvori man bad ham yde sin mægtige Hjælp til, „at det maatte komme saa vidt, at Folket selv maatte blive hørt ved en almindelig Afstemning, og at da den Del, der stemte for at komme til Danmark, maatte blive gjenforenet med dette Land“. Adressen, som var bleven udbredt hurtigt og i al Stilhed, fik desuagtet henved 4000 Underskrifter. Men det var naturligtvis en egen Sag at henvende sig til en fremmed Magt i dette Anliggende, og Forsølgelserne mod Underskriverne lod ikke vente paa sig. Regeringen advarede i en Rundgjørelse mod Agitationer i den Retning, der vilde blive straffede som Statsforbrydelser. Og

*) Se Johan Ottosen: Camillo Cavour. (Studentersamfundets Smaa-
skrifter Nr. 53—54.)

Politimyndighederne, som opfordredes til at have Opmærksomheden henvendt paa Sagen, foretog mange Arrestationer, særlig i Flensborg og dens nærmeste Omegn. Af de i Sagen mest indviklede blev senere 4 flensborgske Borgere idømte hver 6 Maaneders og 2 hver 2 Maaneders Fængsel for Delagtighed i Udbredelse.

Paa denne Tid foresaldt der utallige Sammenstød mellem Befolkningen og de ny Embedsmænd. Kirkerne stod tomme, og man demonstrerede mod de tyske Præster. Mellem Snekasterne og Gensdarmene kom det til blodige Slagsmaal, og af og til blev dansktindede Mænd og danske Selvfæber voldelig overfaldne og mishandlede. Gaand i Gaand med disse uhyggelige Optrin gik Politiets og Gensdarmernes smaalige Forfølgelse af ethvert Tegn paa dansk Sindelag, særlig af de danske Farver. Paa en enkelt Egn gik det saa vidt, at Gensdarmene forlangte af Bønderne, at de skulde nedrive deres Skorstene, fordi de var murede af røde Sten med hvide Fuger. Men Resultatet af dette Drilleri blev netop det modsatte af, hvad man havde tilsigtet.

Imidlertid havde Slesvig-Holsteinerne modtaget Preussens Forordringer af 22de Februar med stor Forbitrelse. Og da de derfor ud paa Vaaren sluttede sig endnu nøjere til Østerrig, havde det til Følge, at Preusserne til Gjengæld søgte at finde en vis Støtte hos det danske Parti i Hertugdømmerne, især ved at begunstige dets Agitationer mod et selvstændigt Slesvig-Holstein. Denne forandrede Optræden fra Preussernes Side, der vakte megen Harm hele Tyskland over, mærkedes af de danske Sønderjyder allerede sidst i April, da 16 ansete Mænd, deriblandt flere af de tidligere Ständerdeputerede, søgte Foretræde hos Civilkommisærerne for at klage over det slesvig-holsteinske Partis Overgreb. De blev modtagne med Velvilje og fik Løfte om, at der skulde blive taget Hensyn til deres Klager.

Ogsaa i den tyske Presse mærkedes Svingningen i Preussens Politik. Det ansete Blad „Kölnische Zeitung“ havde længe talt de danske Sønderjyders Sag ved at give nogenlunde virkelighedstro Fremstillinger af Forholdene. Det var af den Grund blevet skarpt angrebet af den øvrige tyske Presse og ikke mindst af de særlig preussiske Organer. Men nu i Maj Maaned ser man pludselig Bismarcks eget Organ „Norddeutsche allgemeine Zeitung“ optage flere af „Kölnische Zeitung“'s dansk-venlige Artikler om Forholdene i Nord-slesvig. Saaledes en Artikel, hvori det f. Ex. hed: „Hvad vilde man sige i Tyskland, naar man hørte en Præst bede i Kirken: „Tillad os vor Skyld“ i Stedet for, „Forlad“, eller paalægge Menigheden at „forgive deres Fjender“ i Stedet

for at „tilgive“, eller at forkynde den Være: „Og Ordet blev Flæst“ i Stedet for „Rjød“, men saadanne Ting hører man saa tit i Nordflesvigs Kirker, at man kunde fylde en hel Bog dermed.“

Tilstanden i de danske Kirker i Sønderjylland var ikke skildret for mørkt i denne Artikel. Over hundrede danske Præster var afskedigede, og det var umuligt for Magthaverne at saa Embederne besatte med Mænd, som var Danstien mægtige. End fra kom der imidlertid Embeds-jægere nok, som søgte og fik de fede Præstestald, og Følgen var, at Befolkningens Modersmaal blev radbrækket i Kirkerne, saa det var en Gynk at høre. Men det tog sig lidt underligt ud, at Bismarcks Organ førte Klage over dette Forhold.

I Juni Maaned sendte Preussen Prinsen af Hohenlohe til Slesvig i en særlig Kommission for at modtage den danske Befolknings Klager over Øvrigheds-misbrug fra de nye Embedsmænds Side. Prinsen optraadte stærkt anti-slesvig-holsteinsk i de nordflesvigiske Byer og samlede med stor Omhyggelighed Beviser mod de augustenburgske-sindede Embedsmænd, ja han søgte endog at fremkalde Demonstrationer og Udtalelser mod Augustenborgeren. De slesvig-holsteinske Blade rettede derfor rasende Angreb paa Preussen og paastod, at det egentlige Formaal med Prinsens Rejse var at tilvejebringe Andragender om Augustenborgerens Fjærnselse og forberede Nordflesvigs Afstaaelse til Danmark.

Stillingen blev Dag for Dag mere indviklet, og Gjæringen tiltog, især da nu ogsaa de preussiske Kronjurister afgav deres Betænkning om Arvespørgsmaalet og godtgjorde, at Kong Kristian den 9de havde været den eneste retmæssige Arving til Hertugdømmerne. Da han imidlertid ved Wienerfreden havde afstaaet sin Ret til Preussen og Østerrig, fandt Kronjuristerne, at de to Magter nu var Landenes eneste retmæssige Herrer.

Augustenborgeren havde gjort sin Pligt, Augustenborgeren kunde gaa. Mæret i Forvejen var hans Fødselsdag bleven fejret med stor Stads, men da hans Venner atter vilde fejre den med festlige Sammentømter, kom det overalt til Sammentød med Preusserne. I Haderslev lod Kommandanten den Dag det slesvig-holsteinske Flag nedtage af Raadhuset; i Aabenraa opfordrede Kommandanten de slesvig-holsteinske Agitatorer til at stiller ad, og da de ikke fulgte Opfordringen, jog han dem fra hverandre med Magt. Selv Drengene forstod, at Vinden blæste fra en anden Kant. De drog den Dag gennem Gaderne med

en Straamand, der var udfældt som Hertugen og under Hujen og Larin blev ført uden for Byen og brændt.

Midt i Juni foreslog Bismarck Østerrig at fjerne Augustenborgeren, fordi hans Ophold i Hertugdømmerne benyttedes til Partiagitationer og krænkede de øvrige Tronkræveres Ret. Men „Prætendenten“ erklærede, at han kun veg for Magten, og da Østerrig ikke vilde gaa ind paa Bismarcks Forslag, men fremdeles støttede ham, truede det stærkt med et fuldstændigt Brud. De to Civillkommisjærer stødte stadig sammen, og da Bayern, Sachsen og Hessen-Darmstadt paa Forbundsdagen foreslog Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund, vilde Østerrigs Tilslutning til Forslaget være det samme som Krigens Udbrud. Men endnu en Gang blev det blodige Sammenstød hindret, vistnok mod Bismarcks Ønske.

Den 20. August mødtes Kong Wilhelm af Preussen med Kejseren af Østerrig, begge ledsagede af deres Udenrigsministre, nede i Salzburg, hvor en kort i Forvejen i Gastein afsluttet Overenskomst blev vedtaget. De vigtigste Bestemmelser i denne Overenskomst var, at Østerrig skulde overtage Holsteins, Preussen Slesvigs Regering, samt at Østerrig overdrog Preussen sin Ret til Hertugdømmet Lauenburg for en Sum af 5 Millioner Kroner. Dermed var Spørgsmaalets endelige Løsning atter skudt ud i Fremtiden.

III. Fra Gasteinoverenskomsten til den tyssøsterrigske Krigs Udbrud.

Gasteinoverenskomsten var en Sejer for Preussen, et Nederlag for Østerrigerne, og et Slag i Ansigtet paa Slesvig-Holsteinerne. Den gav Slesvig-Holsteinismen Banesaar ved at overhugge dens vigtigste Læresætning, den i over en Menneſkealder atter og atter gjentagne, at Slesvig og Holsten skulde være evig udelte, „up ewig ungedelt“. Nu var Sønderjylland og Holsten faktisk skilte ad, og det var „Befrierne“, der havde brudt Forbindelsen. Af de danske Sønderjyder blev Budstabet om, at de fremtidig skulde staa under rent preussisk Ethre, modtaget med Ligegyldighed. De var stadesro over, at Slesvig-Holsteinerne's Lærdomme git

i Vassen, men i øvrigt optoges deres Tanker i den Tid af det store Besøg, de snart skulde aflægge i Kjøbenhavn.

Det var i de første Dage af September 1865, at henved 2200 danske Sønderjyder fra alle Egne af Nordflævig gjæstede Kjøbenhavn. De drog der over paa 6 store Dampskibe, og modtoges med Begejstring overalt, hvor de kom frem. H. N. Clausen og Grundtvig*) talte til dem ved den flævigste Sten i Dyrehaven, Orla Lehmann paa Klampenborg, hvor halvfemte Tusend Mænd og Kvinder var samlede.

Efter Hjemkomsten sporedes en større Frejdighed blandt de danske Sønderjyder; Ønsket om Nordflævigs fuldstændige Indlemmelse i Danmark blev stærkere og dermed ogsaa Arbejdet for at fremme en Afstemning.

Preussen overtog nu Regeringens Førelse i Sønderjylland. Midt i September blev General Manteuffel udnævnt til Stattholder. Han gjorde sig snart grundig forhadet af Danskerne og ikke mindre af Flævig-Holsteinerne. Kort efter sin Tiltrædelse samlede han med Embedsmændene i Flensborg og holdt der en Tale, der snart bragte hans Navn paa alle danske Sønderjyders Læber. „Hvem der endnu her nærer Tanke om Afstaaelse af Land, begaar Landsforræderi og forhynder sig mod Flævig-Holstein," hed det i den; „min Konges Soldater har med deres Blod erobret Als og Dithø; med deres Arme bygger de nu dér Fæstningsværter, hvorfra de vil forsvare Landet til Kongeaalen, og hver syv Fod Jord dækker jeg, før jeg afstaa dem, med min Krop." Det var rene Ord for Pengene, men af den offentlige Mening i Jylland modtoges de med stor Tilfredshed, og kun en enkelt Røst hævdede sig atter for Flævigs Deling efter Nationaliteterne.

Stattholderen havde aabenbart mere Sympati med Danskerne end med Flævig-Holsteinerne. Han var en gammel stift konservativ preussisk Adelsmand, der havde Revolutionen fra 1848 og afstøede Oprørerne. Han søgte snart i god Overensstemmelse med Bismarcks Politikk at tilintetgjøre Flævig-Holsteinerne. Deres tre betydeligste Blade blev forbudte i Sønderjylland, fordi de bestred Gaftinoverenskomstens Retmæssighed. Og inden ret længe vovede Partiets øvrige Blade ikke at sige et Mord. Alle Demonstrationer i flævig-holsteinsk Retning blev hindrede, og da Augustenborgeren midt i Oktober viste sig i Gæstfærde, hvor han

*) Se H. Trier: N. F. S. Grundtvig. (Studentersamfundets Smaafrister Nr. 27—28.)

blev jefstlig modtaget, truede Manteuffel ham med Fængsling, hvis fligt gjentoges.

I Holstein optraadte den østerrigiske Statholder Feltmarechal v. Gablenz paa en helt anden Maade. Han erklærede, at han „ikke vilde regere som tyrkisk Pascha“, og begunstigede Slesvig-Holsteinerne, der rasede mod Preussen værre end nogen Sinde før. Forvirringen i Hertugdømmerne havde aldrig været større.

Ved Juletid 1865 søgte Slesvig-Holsteinerne at bringe et Samarbejde i Stand med de danske Sønderjyder. En af de før Krigen mest dansk-fjendtlige Stænderdeputerede, Andr. Hansen-Grumbj, søgte Forbindelse med de danskfjendede Stænderdeputerede og indbød dem til et privat Møde i Aabenraa. Mødet fandt Sted, og her erklærede Indbyderen, at hans politiske Anskuelser var de samme som før med Hensyn til Oprettelsen af et selvstændigt Slesvig-Holstein under Augustenborgerens Scepter; men han mente, at Tidspunktet nu var kommet for hans Parti, til i Forening med de danske at bekæmpe deres fælles Fjender Preussjerne. Foreløbig burde begge Partier i Fællesskab virke hen til, at Stænderforsamlingen blev kaldt sammen. Og naar Danskerne vilde gaa med hertil, lovede han, at hans Parti vilde gjøre Nord-slesvig store Indrømmelser. Men hans Løfter var alt for ubestemte, og de danske Deputerede afflog derfor Samarbejdet. Andr. Hansens Virksomhed havde imidlertid vakt stor Opmærksomhed og gav Anledning til, at Statholderen paa ny indskærpede Forbudet mod Adresser og Andragender. Den satte endvidere Fart i det nationale og preussiskfjendede Parti, der kort efter, i Januar 1866, gjorde et Skridt af større Betydning. Det var atter den sællandske Godsejer Carl Scheel-Plesjen, der var virksom, i det han i Spidsen for 18 Medlemmer af det holsteinske Ridder-skab indgav en Adresse til Bismarck, der vakte stor Opsigt, dels ved sine skarpe Angreb paa de slesvig-holsteinske Agitationer, dels, og især, ved følgende Sætninger: „Vi udtaler uden Omsvøb, at vi kun i vort Fædrelands Forening med det preussiske Monarki kan se dets Vel og Held og fuldstændig nære den Tillid til K. M. Kong Vilhelms Visdom, at Allerhøjstsamme vil vide at vælge de dertil førende Skridt saa vel som at opretholde for de saaledes under hans Scepter forenede Lande deres ejendommelige Indretninger, saa vidt det lader sig forene med Almenvellet.“ — Det var et nyt Tegn paa det preussiske Partis Fremskridt, og da den danske Nationalfølelse fremdeles voksede i Inderlighed og Styrke nord paa, saa det ilde ud for Slesvig-Holsteinerne.

I Slutningen af 1865 var der flere Gange opdukket Rygter

om, at Hertugdømmerne skulde stilles i Personalunion (kun have Regent til fælles) med Danmark. I Februar 1866 kom disse Rygter atter stærkt frem, især i den franske Presse, og fandt en ikke ringe Tilslutning hos Slesvig-Holsteinerne, der allerede var saa vidt, at de foretrak Personalunion med Danmark for Indlemmelse i Preussen. Men af de danske Sønderlændere modtoges de med stort Misnøje. De var for længst paa det rene med deres Ønske, Nordslesvigs fuldstændige Indlemmelse i Danmark, vel vidende, at kun derved fik man Spørgsmaalet endelig løst.

Spændingen mellem Preussen og Østerrig voksede stærkt ud paa Vaaren, og midt i Juni kom det fuldstændige Brud: Krigen blev erklæret. Sønderlændernes Sympatier var nærmest med Preusserne denne Gang. Østerrigs Sejer vilde bethde Oprettelsen af en selvstændig Stat Slesvig-Holstein, Preussens Sejer vilde bethde Hertugdømmernes Indlemmelse, dog — troede man — med Undtagelse af Nordslesvig, der vilde blive afstaaet til Danmark. I øvrigt undte man af Hjærtens Grund de to Magter Følgerne af deres Overfald paa Danmark i 1864.

IV. Fra den foreløbige Fred i Nicolsburg til Nytaar 1867.

Krigen blev kun kort. Efter 6 Ugers Forløb var Østerrig slaaet, og den foreløbige Fred afsluttedes i Nicolsburg. I Fredstraktaten herfra blev der paa Keiser Napoleons Foranledning optaget følgende Bestemmelse: „Keiseren af Østerrig overdrager Kongen af Preussen alle sine ved Freden i Wien 1864 erhvervede Rettigheder til Hertugdømmerne Holstein og Slesvig, med det Forbehold, at Befolkningen i de nordlige Distrikter af Slesvig skal afstaaes til Danmark, hvis den ved en fri Afstemning udtaler sit Ønske om at forenes med Danmark.“ Denne Bestemmelse blev senere uden Ændring optaget i Pragfreden og er bleven vel kjendt som dens navnkundige § 5. Den fik en saa stor Indflydelse paa Forholdenes Udvikling i de følgende Tider, at vi endnu over 20 Aar efter paa mange Maader lider under dens Eftervirkninger.

Saa snart Efterretningen om Fredsvillkaarene kom til Sønderjylland, vakte de et stærkt Røre. Af Danskerne blev de modtagne med Glæde, men Slesvig-Holsteinerne følte sig ilde til Mode, og det preussiske Parti blev strax meget virksomt for at tilvejebringe Adresser mod Nordsløvigs Afstaaelse til Danmark. Da den preussiske Civilkommisær i de Dage havde en Sammenkomst i Haderslev med thyffindede Embedsmænd, erklærede han uden Stk, at der ikke var nogen som helst Fare for en Afstaaelse af Distrikter syd for Kristiansfeld. Paa samme Tid var Politiet tidligt og sent paa Færde for at komme paa Spor efter danske Adresser.

For de danske Sønderjyders Vedkommende havde Kampen faaet et bestemt Grundlag, og man sporer herefter en mere samlet Optræden. De vilde først og fremmest klargjøre deres Stilling til den vigtige Bestemmelse, der var truffen for Nordsløvigs Fremtid. I dette Niemed rejste en Deputation, bestaaende af 47 af Landets bedste Mænd, først i September til Berlin for at takke Kong Wilhelm for Pragfredens § 5. Deputationen, i hvilken der var Medlemmer lige fra Angel til Kongeaen, valgte Gods-ejer M. Ahlmann fra Als til Ordfører, og det er første Gang, Ahlmann bliver kjendt i det offentlige Liv. Den medførte en Adresse, hvori det bl. a. hed: „Vi føle med os selv dybere end nogen Sinde før, at vi aldrig vil kunne udvikle os frit og naturligt uden i Forbindelse med vort Moderland Danmark, til hvilket vi har været knyttede, saa langt Historien gaar tilbage, og med hvilket vi hidtil, forbundne ved fælles Minder, fælles Historie og ensartet Udvikling, har ført det lykkeligste Samliv. D. M. vil derfor ikke vrides, naar vi i dybeste Underdanighed tillade os at udtale, at vi altid har betragtet det som en fuldstændig aandelig Tilintetgjørelse, naar det Øjeblik først var kommet, da vi skulde træde i Forbindelse med en Stat, med hvilken vi ikke har noget aandeligt Baand til fælles.“ Ved Siden af Talten for Pragfredens § 5 udtalte Adressen endvidere Haabet om, at Kongen snart vilde træffe en Afgjørelse, der paa én Gang var „højhjærtet og statsklog“ ved at „tillade Befolkningen at stemme i et saadant Omfang, at alt, hvad der utvivlsomt ønskes at komme tilbage til Danmark, faar Tilladelse til at gaa sig og at bestemme over sin Skæbne“. Da Deputationen bad om Foretræde hos Kong Wilhelm eller Grev Bismarck, fik den til Svar, at hverken den eller dens Ordfører kunde faa Audienz, men at Andragendet skulde blive forelagt Kongen. Med dette Svar maatte „de 47“, som man kaldte Deputationen, rejse hjem.

I Haderslev foranstaltede Thyfferne nogle Dage senere en

Fest, ved hvilken Vejlighed der skulde fattes Resolutioner mod Slesvigs Deling. For at gjøre et kraftigt Modtræk mødte „de 47“ samme Dag i Haderslev, hvor de samledes med henved 2000 danske Sønderjyder, for at modtage deres Tilslutning til den Adresse, de havde haft med til Berlin. Efter at Forsamlingen énstemmig havde vedtaget denne Tilslutning, sendte den følgende Telegram til Bismarck: „Omtrent 2000 i Haderslev forsamlede Nordflesvigere med Repræsentanter for Flensborg, Aabenraa og Lønder Amt samt Sundeved og Als, har istemt et Hurra for Kongen af Preussen, der i Pragfreden har tilfagt os fri Afstemning, og udtalt Haabet om, at Bøstet snart maa blive indfriet.“ Dernæst udbragtes under udelst Tilslutning et Leve for Frederik den 7des Minde.

Thskernes Fest samme Dag gjorde Giasfo. Der var kun mødt faa, faa meget færre, som alle Slesvig-Holsteinere var bleven holdt borte.

Efter Mødet i Haderslev udbredte Danskerne en Adresse af følgende kortsattede Indhold: „Vi undertegnede myndige Mænd i Nordflesvig tiltræde i et og alt den af de 47 til den preussiske Regering indleverede Adresse.“ Uagtet den forfulgtes skarpt af Gensdarmene, fik den dog i Løbet af kort Tid over 17,000 Underskrifter. Den indsendtes derefter af Ahlmann til den preussiske Landdag, som han bad om at virke hen til, at en Afstemning, der „selvsølgelig vilde medføre den længselsfuldt imodsete Gjenforening med Danmark“, snart maatte finde Sted.

Det preussiske Parti, som var meget misfornøjet med sit Møde i Haderslev, sammenkaldte midt i Oktober en større Forsamling ved Jærnbanestationen Rødtkro for, som det hed i Indbydelsen, „at raade Bod paa den almindelige Slaphed, der herskede blandt Thskerne i Nordflesvig“. Paa dette Møde blev der stiftet en Forening, hvis Formaal skulde være at modarbejde Slesvigs Deling paa alle lovlige Maader. Til en Begyndelse udbredte Foreningen en Adresse i Nordflesvig, der udtalte sig skarpt mod Delingstanken. Trods stærke Agitationer og Adressens snilde Affattelse fik den dog kun forholdsvis faa Underskrifter, og af dem var en væsentlig Del Embedsmænd. Ligesom Faraos magre Kær slugte de fede, saaledes slugte det preussiske Parti inden ret længe det slesvig-holsteinske i den danske Del af Sønderjylland. Modsatningerne stærpedes, og det, der skilte Partierne, blev mer og mer det rent nationale: dansk eller tysk.

Danskerne gjorde sig til Herrer overalt, hvor det var muligt, og hvor Thskerne endnu sad inde med indflydelsesrige Pladser. De gik systematisk frem. Thskerne blev kastede i Amtsrådene og

i de kommunale Raad saa vel som i Styrrelserne for Landboforeninger, Sparekasser o. s. v. Der vaagner en stærk Følelse af, at nu gjælder det om paa alle mulige Maader at vise, hvad Nordflesvig vil og hvad de danske Sønderjyder ønsker. Der skulde vælges et nyt Amtsråd i Haderslev, og Balgene skulde foregaa efter en ny Valgmaade, som Amtmanden havde faaet paabudt af Hensyn til de tytskindsede. Der skulde vælges herredsdvis, og Valgret havde kun de, der gav mindst 500 Mark Courant i Skat. Trods det blev Valget en glimrende Sejer for Danskerne, og det bidrog meget til at have Stemningen.

I Tyskland talte „Köln. Zeit.“ fremdeles de danske Sønderjyders Sag. Den raadede bestemt til Opfyldelsen af Pragfredens § 5, og holdt en fuldstændig Opgjørelse med Slesvig-Holsteinerne i en Artikel, som den begyndte med de senere tit gjentagne Ord: „De lyve, og de véd, at de lyve.“ „Det vilde“ — hed det i denne Artikel — „være en statsklog Handling frivillig at give Afkald paa Nordflesvig, ligesom England gjorde med de langt vigtigere ioniske Øer. Nu kommer hertil, at Preussen har lovet det i Pragfreden. Vi fatter ikke, hvor man tør tro, at Preussen skulde lade den fordelagtigste Fred, det nogen Sinde har sluttet, blive ufuldstændig ved ikke at opfylde en højtidelig Forpligtelse, som det har indgaaet for hele Europas Dje.“ Men kun denne ene Røst hævede sig i den tyske Presse for en retfærdig Afgjørelse af Sagen. De sydtyske liberales Hovedorgan raadede ligesom Regeringen til at ignorere Pragfredens § 5 og lod derigjennem de danske Sønderjyder vide, hvad de kunde have ventet sig af Sydstaternes og Østerrigs Sejer.

Haabet om Nordflesvigs snarlige Gjenforening med Danmark styrkedes meget ved den Trontale, hvormed den danske Rigsdag blev aabnet den 11te November. „Preussen“ — hed det i den — „har i Pragfreden paataget sig den Forpligtelse at tilbagegive Danmark den nordlige Del af Slesvig, for saa vidt Befolkningen ved en fri Afstemning udtaler sig derfor. Endnu er denne Bestemmelse ikke bragt til Udførelse; men Traktatens Ord og den nationale Retning, hvori de europæiske Forhold har udviklet sig, er Os en Vorgen for, at ogsaa Vi skal naa de for Vor Stat betryggende og Bort Folk naturlige Grænser. — — I Gjenforeningen med de trofaste danske Brødre i Nordflesvig se Vi Opfyldelsen af et Retfærdighedstrav imod dem og den danske Nationalitet, og Vi vil tillige med Glæde deri hilse Pantet paa vor mægtige Rabos Hensigt om at stille sit Forhold til Danmark paa et varigt og oprigtigt Venstabs Grundvold.“

Faa Dage før Jul blev Loven om Hertugdømmernes Til-

knægtning til Preussen forhandlet i den preussiske Landdag. Den havde først været overgivet til et Udvalg, der udtalte Haabet om, at det maatte lykkes Regeringen at fjerne Pragfredens § 5. Denne Udtalelse gav Anledning til, at Bismarck tog Ordet og sagde: „Jeg har altid været af den Mening, at den Befolkning, som virkelig — med utvivlsom og gjen- tagende tilkjendegivet Vilje — ikke vil være preussisk eller tysk, men som — med utvivlsom tilkjendegivet Vilje — vil tilhøre en umiddelbart tilgrænsende Nabostat af dens egen Nationalitet, ikke bidrager til at styrke den Magt, fra hvilken den stræber at blive adskilt.“ — „Den ubestemte Uffattelse, som § 5 har faaet,“ — vedblev han — „overlader os et vist Spillerum i Udførelsen; men jeg anser det for nødvendigt at bemærke, at om vi end ikke modsætter os de af Udvalget indførte Forandringer, kan vi dog umuligt ved Udvalgets og Landdagens Beslutninger lade os løse fra Forpligtelser, som vi har indgaaet; vi maa holde dem, men vi vil bringe dem saaledes til Udførelse, at der ikke ved den Afstemning, som skal danne Grundlaget for vor Fremfærd, bliver nogen Tvivl tilbage om dens Frivillighed og Uafhængighed og om den definitive Vilje, som skal kundgøres derved.“

Talen modtoges i det hele med Tilfredshed af de danske Sønderjyder. Paa mange Maader var deres Haab om en snarlig Gjenforening med Danmark bleven styrket. Pragfredens § 5 og den danske Trontale, Artiklerne i „Köln. Zeit.“ og fremfor alt Bismarcks Udtalelser i Landdagen maatte give de mest tvivlende Troen i Hænde. De satte derfor overalt fast Lid til Fremmedherredømmets korte Varighed, og det saar den mest skæbnsvangre Indflydelse paa Forholdenes Udvikling i Sønderjylland det følgende Aar.

V. Aaret 1867.

Det er det mest bevægede af de Aar, de danske Sønderjyder har levet under Fremmedherredømmet. Nytaarsjolen blev hilst med Glæde i Haab om, at det nye Aar skulde bringe en Afslut-

ning paa de lange Kampe og bitre Tider, de havde gennemlevet. Og hvem kunde efter de Begivenheder, der var gaaet forud, tvivle paa, at den endelige Løsning af Spørgsmaalet var nær foretaende?

I Efteraaret 1866 var den preussiske Børnepligt bleven udstrakt til de erobrede Lande. Og det blev bestemt, at 4 Aargange, de unge Mænd i Alderen fra 21—25 Aar, paa én Gang skulde indkaldes til Tjeneste, fordi Børnepligten havde hvilet i flere Aar. I Aarene 1864—65 og 66 havde der nemlig ikke fundet nogen Militærudskrivning Sted i Sønderjylland og Holstein. Men derved blev den store Udskrivning dobbelt følelig.

Ved Juletid 1866 troede de danske Sønderjyder endnu, at Børnepligtsloven vilde blive foreløbig ophævet for Nordslesvigs Vedkommende, indtil den lovede Afstemning havde fundet Sted. Men i Januar 1867 tog man fat paa Militærudskrivningen helt op til Kongeaalen. Det unge Mandskab begyndte nu at udbandre til Danmark. I Følge Wienerfredens § 19 havde Beboerne i Hertugdømmerne Ret til at bevare deres danske Undersaatsforhold, naar de inden d. 16de November 1870 indgav Ansøgning derom. Og det hed udtrykkelig i Wienerfreden: „De Undersaatter, der vil nyde godt af denne Bestemmelse, maa ikke paa Grundlag af deres frie Valg forulempes paa Person eller Ejendom.“ Derfor var det en Selvfølge, at de dansksindede sønderjyske børnepligtige paa meget faa Undtagelser nær gjorde Brug af deres Ret og søgte om Tilladelse til at bevare deres danske Undersaatsforhold. Der mødte kun meget faa paa Sessionerne, som kort efter fandt Sted. I Haderslev Amt mødte der f. Ex. kun 43 Mand af 4 Aars Mandskab.

Midt i Januar udstedtes et „Patent om Besiddelsestagselsen af Hertugdømmerne“, i hvilket den preussiske Konge erklærede: „Vi vil beskytte enhver i Besiddelsen og Nydelsen af hans vel erhvervede private Rettigheder. — Vi vil holde Hertugdømmernes Love og Indretninger i Hævd, for saa vidt de er Udtrykket for berettigede Ejendommeligheder og kan blive i Kraft uden at være til Hinder for de ved Statens Integritet (Udelelighed) og Interesse betingede Forordninger.“ — Det skulde snart vise sig, hvordan dette Løfte blev holdt.

Paa samme Tid blev der udstrebet Valg til en grundlovgivende Rigsdag, og atter viste det sig, at man mod Forventning ikke indrømmede Nordslesvig en Særstilling. Alt tydede paa, at Preussen ikke havde nogen Hast med at opfylde sine Forpligtelser.

Fra thytt Side blev der udfoldet en stadig Valgagitation, som blev ledet af „Foreningen mod Nordslesvigs Afstaaelse“,

der atter blev forsynet med store Pengemidler af den tyfste Nationalforening. Fra de høje Embedsmænds Side øvedes der et stærkt Valgtryk. Alle Skolelærere fik f. Ex. tilsendt tyfste Stemmesedler, med hvilke der fulgte Skrivelser af følgende Indhold: „Hr. Skolelærer N. N.! Valgkomitéen beder Dem afgive Deres Stemme for Amtmand Rjar i Haderslev og virke i dette Valgs Interesse i Deres Kreds, hvilket selvfølgelig vil være gavnligt for Deres Stilling som Folkeskolelærer og behageligt for Dem selv. Valgkomitéen.“

Lignende Opfordringer blev sendte til alle Bevillingshavere, og af dem var der mange i Sønderjylland. Der skulde jærlig Bevilling til for mange Næringsvejers Vedkommende, og disje Bevillinger truede man med at inddrage, naar vedkommende ikke gav den tyfste Kandidat sin Stemme. Af hvad Betydning dette Forhold var, vil man kunne skjønne, naar man tænker paa, at f. Ex. 18 % af Bælgerne i Valgdistriktet Ravsted var Bevillingshavere. I det hele var 10 % af Bælgerne i 1ste og 11 % af Bælgerne i 2den Valgkreds Bevillingshavere.

Fra dansk Side blev Gaardejer H. A. Krüger opstillet som Kandidat i 1ste Valgkreds, der dannedes af Haderslev og Aabenraa Amter, og Godsejer N. Ahlmann i 2den Valgkreds, der var dannet af det rent danske Als og Sundeved samt Flensborg Amt, hvortil hørte over Halvdelen af det tyfsteinde Angel. I denne Kreds var man langt fra sikker paa Sejren, og i 4de Valgkreds, hvor det halv danske Lønder Amt var fastet sammen med det rent tyfste Husum Amt, vidste man forud, at Sejren var umulig. Men det gjaldt om at klargjøre Stemningen i den nordlige Del af Valgkredsen, og Danskerne opstillede derfor Gaardejer Detlefsen-Bæksgaard som deres Kandidat her. Valgets Udfald imødesaas med Spænding; det blev en glimrende Sejer for Danskerne.

	Stemmer.	Stemmer.
I første Valgkreds fik den danske Rand.	15,028,	den tyfste 3,702,
i anden	9,927,	9,610,
i fjerde	2,539,	3 tyfste ca. 10,000.

I to Valgkredse havde Danskerne altsaa sat deres Kandidater igjennem. Paa de forskjellige Egne havde de danske Kandidater faaet følgende Procentantal af samtlige afgivne Stemmer:

i den nordlige Del af		i Aabenraa Amt . . . 74 ¹ / ₂ %
Lønder Amt	96 ¹ / ₂ %	i Løgumkloster Amt . . 63 ⁷ / ₈ %
i Sundeved	91 ¹ / ₃ %	i Slogs Herred . . . 62 ¹ / ₂ %
i Haderslev Amt . . .	85 ¹ / ₂ %	
paa Als	85 %	

For Kjøbstædernes Vedkommende var Forholdet saaledes:

i Sønderborg	66	%	i Aabenraa	52	%
i Haderslev	59	%	i Tønder	17	%
i Flensborg	53	%			

End over kæmpede Augustenborgerne og Preusserne hidstigt med hinanden, og i alle Hertugdømmernes øvrige Valgkredse valgtes der Slesvig-Holsteinere. Det var et lidet gunstigt Resultat for Preusserne.

Fra thyt Side havde man stadig villet høre, at de to Nationaliteter var blandede saa stærkt sammen i Sønderjylland, at en Deling alene af den Grund vilde være helt umulig. Men Afstemningen i Februar 1867 modbeviste dette fuldstændig. Den drog en skarp Vinje fra Flensborg over mod Tønder. Og nord for denne Vinje mødte endog alle Kjøbstæder med et dansk Flertal.

Mens Valgets Udfald blev hilst med Glæde i Danmark og i Nordslesvig, vakte det megen Forbavselse i Thykland. Man havde ikke troet, at Folkestemningen i Sønderjylland var saa gunstig for Danmark. Valget havde været absolut nationalt. Befolkningen i „Slesvigs nordlige Distrikter“ havde udtalt sin Vilje, og ingen kunde længer være i Tvivl om, hvor Grænsen vilde blive draget, naar en endelig Afstemning fandt Sted.

Men Preusserne fortsatte, som om Pragfredens § 5 ikke var til. De krævede Ed af alle Embedsmænd, og det var helt forargeligt, saa let som man tog det med denne Sag. Efter at Embedsmændene i Hertugdømmerne var blevne løste fra deres Ed til den danske Konge eller selv havde løst sig fra den, afslagde en stor Del af dem Ed til Augustenborgeren. Og da nu ogsaa denne Herre løste vedkommende fra deres Ed, svor de til Kongen af Preussen. De forholdsvis saa tilbageblevne dansksindede Embedsmænd i Nordslesvig mente, at Edsaflæggelsen for deres Vedkommende burde opsættes, til Pragfredens Bestemmelser var blevne udførte. Og for at virke hen hertil gik der en Deputation til Berlin. Den kom imidlertid hjem med uforrettet Sag, og Edsæstelserne fandt derfor Sted. De fleste dansksindede Præster og Lærere nægtede at aflægge Eden. De blev derefter strax fjærned fra deres Embeder og i Løbet af Sommeren afskedigede. Nye thyt Embedsmænd kom ind sønder fra i Stedet for, og derved forværedes Stillingen meget. Nu bag efter er det let nok at indse, at det havde været meget bedre, om den danske Embedsstand havde underkastet sig Forholdene og var bleven i Landet. Men Edsnægtelserne var en uundgaelig Følge

af hele den Situation, der var skabt med Pragfredens § 5. Politiken, som man fulgte, var at hævde Nordflesvigs Særstilling til det yderste, og Folkestemningen var absolut for Eidsnægtelsen lige fra Flensborg Fjord til Kongeaen. — Ogsaa Sognekogderne vægrede sig ved at aflægge Eiden. De blev ligeledes affatte og erstattedes, hvor det var muligt, med Hjemmetsfere. De enkelte dansksindede Embedsmænd, som blev i Landet og søjede sig efter Forholdene, blev i det hele uglefete og haanede af Befolkningen, mens Bønderne flere Steder frivillig fikrede de affledigede Lærere livsvarige Pensioner.

Først i Marts blev der udstedt en almindelig Udvisningsordre, i Følge hvilken alle i Sønderjylland fødte værnepligtige, der havde valgt at beholde deres danske Undersaatsforhold, fik Ordre til at rømme Landet inden 24 Timer, til Trods for Wienerfredens Bestemmelser. Samtidig begyndte Afholdelsen af de saakaldte Kontrolforamlinger for det ældre Mandskab. Enhver Mand i Alderen fra 25—38 Aar, der forhen havde været dansk Soldat eller stillet for sig, fik Ordre til at give Møde for at aflægge Faneed til Kongen af Preussen og derved lade sig indrullere i den preussiske Reserve.

Der vattedes herved et voldsomt Røre Landet over. Kun saa af det ældre Mandskab vilde sværge Trofskab til den Tjende, med hvem de et Par Aar i Forvejen havde kæmpet paa Liv og Død. I Hundredevis nægtede de at aflægge den krævede Ed, ja, paa enkelte Kontrolmøder nægtede endog hele det indstævnte Mandskab at sværge. Det gav Magthaverne Paaastub til at gaa hensynsløst og brutalt til Værks. I Førstningen søgte man at saa Mandskabet til at falde til Føje ved Trusler om Udvisning, men da de ikke frugtede, greb man snart til strappere Midler. Paa et Kontrolmøde i Nordborg d. 3dje April blev der saaledes opstillet et Kompagni Soldater med ladte Geværer ved Siden af Mandskabet, da det opfordredes til at aflægge Faneeden. Og nu truede man dem, der vægrede sig derved, med at de vilde blive førte til Spandau og dér idømt Fæstningsarbejde, indtil de faldt til Føje. Trods Truslerne var der ikke færre end 45 Mand, der nægtede Eiden. De førtes strax under militær Eskorte til Sønderborg, hvor de kastedes i Fængsel paa Slottet. Næste Dag gjentoges Opfordringen under forstærkede Trusler. De afslagde da Eiden, men søgte bag efter om dansk Undersaatsforhold, blev paa ny løste fra den og flggede ud af Landet. Paa lignende Maade optraadte man flere Steder. Fra Algerfrov Sogn blev saaledes 34 Mand, der vægrede sig ved at sværge, strax førte syd paa til Neumünster af en Kommando Soldater. Efter længere Tids Plagerier maatte

de faldte til Føje der nede. En af dem blev vandtigg af den lidte Behandling og tilbragte Resten af sit Liv paa Sindsygeanstalten i Aarhus. En ung Mand fra Flensborgegnen, som paa ingen Maade kunde bevæges til at sværge, blev til sidst slæbt til Magdeburg, hvor han af en Krigsret dømdes til 6 Aars Fængselsarbejde.

Grænseløs Forvirring herskede overalt. De fleste af Mandstabet til 38 Aars Alderen søgte om dansk Undersaatsforhold i Genhold til Wienerfredens § 19, men de Rettigheder, som den hjemlede dem, ænsedes ikke. Udenrigsministeriet udstedte en ny Rundgjørelse, der bestemte, at alle nordflæsvigste værnepligtige, som havde søgt dansk Undersaatsforhold, skulde „udvises uden Undtagelse“, — en Bestemmelse, der var dobbelt følelig, fordi mange af dem, som den ramte, var gifte og hjemfarne. Men Gensdarmene sørgede for, at den blev hensynsløst overholdt, og nu fulgte der en Masseudvandring. Alene i Haderslev Amt, hvorfra der i Aarets første Maanedes var udvist henved 1000 unge Mænd, udvandrede over 3000 Mænd i April Maaned. I mange Tilfælde maatte Hustru og Børn blive tilbage i trange Kaar, for Tilstrømningen til Danmark var saa stærk, at det næsten var umuligt at faa mere end Føden for sit Arbejde. Men i Sønderjylland søgte de bedre stillede at raade Bod herpaa, og i Danmark satte ansete Mænd sig i Spidsen for en Indsamling til de trængende Sønderlynder, der indbragte over 140,000 Kr. i Løbet af saa Maanedes.

Imidlertid havde Krüger og Ahlmann indtaget deres Sæde i den tykke Rigsdag og der djærvt talt deres Landsmænds Sag. Til Forsatningsudkastets § 1, i hvilken Forbundets Grænser skulde fastsættes, stillede de følgende Vædringsforslag: „Til Forbundsomraadet hører ikke de Distrikter af Hertugdømmet Slesvig, hvor Befolkningen har en traktatmæssig Ret til at afstemme om, til hvilken Stat de vil høre.“ Allerede her er de nordflæsvigste Rigsdagsmænd inde paa den Politik, som de siden fulgte lige til Krügers Død: at have en traktatmæssig Ret for Nordflæsvigs Vedkommende i Genhold til Pragfredens § 5, og at kræve en Særstilling for Nordflæsvig, indtil dens Bestemmelser var opfyldte. Bismarck protesterede strax i dette Møde paa det bestemteste mod, at Nordflæsvigerne havde en „traktatmæssig Ret“ til Gjenforening, de havde efter hans Mening ikke engang en moralsk Ret, endfige da en juridisk. I øvrigt vilde han opretholde sine Udtalelser fra December. Men skulde Preussen afstaa nogle Distrikter til Danmark, vilde det være nød-

vendigt at kræve Garantier for de derboende Lyfkeres Vedkomnende. Næsten hele Forsamlingen stemte mod Forslaget, og det gik ikke bedre med andre Endringsforslag, som de i den følgende Tid stillede, ligeledes for at fastslaa Nordflædvigs Særstilling.

Ud paa Baaren indeholdt Bismarcks Organ „Nordb. Allgem. Zeit.“ en Artikel om Pragfredens § 5, der vakte stor Opmærksomhed og ansaas for et Udtryk for Regeringens Hensigter. Hovedsummen af den var, at Preussen vilde lade Afstemningen finde Sted, men — ikke før Befolkningen efter længere Tids Forløb havde lært det preussiske Herredømme at kjende, thi først da vilde den kunne stemme frit. Men „Köln. Zeit.“ krævede fremdeles bestemt, at Preussen inarest muligt skulde opfylde sine Forpligtelser.

Politiforbudene begyndte at blive talrige i Sønderjylland. Det gik først og fremmest ud over Pressen. I Slutningen af Maj var alle de kjøbenhavnske Dagblade og 5 danske Provinsaviser forbudte, paa samme Tid beslaglagdes Bladet „Freja“, der udkom i Alabenraa. „Dannevirke“ var i Forvejen beslaglagt, og de Sønderjyder, der vilde holde Aviser, var derefter henviste til to under Regeringens Indflydelse staaende, men i det danske Sprog trykte Blade.

Da Forbundsparlamentet havde endt sit Arbejde, blev der udfikret ny Valg til den tyfste Rigsdag, men forinden foretoges der en Omlægning af de sønderjyske Valgkredsfe. Haderslev, Alabenraa og Løgumkloster Amtet havde i Februar udgjort 1ste og Flensborg Amt med Als og Sundevad samt nogle Sogne af Gottorp Amt 2den Valgkreds. Men for at hindre Danskerne i at faa mere end én Repræsentant valgt, fastede man denne Gang de rent danske Vandfkaaber Als og Sundevad sammen med det store danske Haderslev Amt, mens Alabenraa Amt, der har et lille Fladeindhold og et mindre Procentantal danske Stemmer end de før nævnte Egne, blev lagt sammen med Flensborg Amt. For at være fuldstændig sikker paa at vinde Sejer i 2den Valgkreds fastede man desuden Løgumkloster Amt med fem andre Sogne til 4de Valgkreds. Ved denne yderst kunstige Sammenlægning af Valgkredsfene lyfftedes det virkelig at faa de danske Stemmer faaledes splittede, at der kun valgtes én dansk Kandidat i Sønderjyllands fire Valgkredsfe, og derimod 3 tyfste, skjønt der i det hele fra Kongeaen til Ejderen blev afgivet 25,598 St. paa de danske og kun 24,664 St. paa de tyfste Kandidater. Saa man bort fra den kunstige Omlægning af Valgkredsfene, den faakaldte „Valggeometri“, var Valget en ny Sejer for Danskerne, thi paa de fleste Egne var Procentantallet af danske Stemmer

større end i Februar, og Afstemningslinjen var ført længere syd paa i Midten af Landet.

Den ny Forsfatning for det tyske Forbund var ogsaa bleven Grundlov for Nordflæskvig, og da den gav et vist Maal af Pressefrihed, kunde Forbudet mod danske Aviser ikke længer opretholdes. Den 1ste November begyndte „Dannevirke“ paa ny at udkomme, i Førstningen som „Haderslev Avis“, men inden ret længe under sit eget Navn. I Alabenraa udkom Bladet „Freja“ igjen, og i Sønderborg oprettede et Selskab af danske Mænd et nyt dansk Blad, som fik Navnet „Dybbøl-Posten“. I Flensborg var der ikke tidligere udkommen nogen Avis i det danske Sprog, men i den følgende Tid stiftedes „Flensborg Avis“, der i en lang Aarrække blev redigeret af den senere Rigsdagsmand Gustav Johansen og efterhaanden har faaet et betydeligt Antal Holdere. Disse Blade er senere i den danske Del af Sønderjylland blevene forenede med Bladene „Hejmdal“ og „Modermaalet“, der udkommer henholdsvis i Alabenraa og Haderslev.

Ud paa Efteraaret foretoges Valgene til den preussiske Landdag. Valgloven indskrænker Valgretten ved at paahvde Klassevalg, der giver de højestbeskattede store Fortrin, og begunstiger Regeringspartiet meget ved at tillade Magthaverne stor Vilkaarlighed, særlig i Anvendelsen af Valggeometri. Men trods disse Uansæteligheder sejrede Dansterne med helt overvældende Flertal i de to nordligste Kredse, hvor Rigsdagsmændene Ahlmann og Krüger blev valgte til deputerede. Først i December traadte Landdagen sammen, men de danske deputerede erklærede, at de kun vilde aflægge den krævede Ed paa Forsatningen, naar der ved Edsaflæggelsen blev taget Hensyn til den særlige Stilling, som de af dem repræsenterede Landsdele havde i Henhold til Pragfredens § 5. Sagen henvistes til Udvalget for Forretningsordenen, som erklærede de nordflæskvigske Repræsentanters Holdning for uberettiget og foreslog, at Edsaflæggelsen skulde finde Sted uden noget Forbehold. Senere vedtog Landdagen Udvalgets Forslag, og da Ahlmann og Krüger desuagtet fastholdt deres Edsnægtelse, blev deres Mandater kasserede og nye Valg udfærdigede.

Preussen havde hele Aaret igjennem faret haardt frem mod den danske Befolkning. De Underhandlinger angaaende Opfyldelsen af Pragfredens § 5, som den preussiske Regering i Efteraaret knyttede med Danmark, var derfor ikke egnede til at indgyde ret megen Tro paa et for de danske Sønderjyder gunstigt Udfald. Forbringerne til Danmark var store, Indrømmelserne smaa, og mange ryftede paa Hovedet, naar man talte om en Overenskomst

om Nordslesvigs Afstaaelse. Men de fleste Sønderjyder var dog af samme Mening som „Köln. Zeit.“, der paa den Tid skrev: „Nogle mener, at Preussen blot gjør falske Træk for at ende med ganske at unddrage sig Opfyldelsen af sine traktatmæssige Forpligtelser. Vi har holdt os fjærn fra en saadan Pessimisme (saa mørkt et Syn paa Tingene). Vi har altid ansét det for en Umulighed, at Preussen skulde begaa et aabent Traktatbrud, og at en tro og redelig, en hæderkronet Monark, som Kong Wilhelm, skulde lade sit blanke Hædersstjold fra Sadoma vanhælde for Samtid og Efterlæggt ved en saadan Plet.“

I det følgende Aaar fortjattes Udviklingen i Sønderjylland i det Spor, som den i 1867 var bleven ført ind i. Udvandringen og Ebsnægtelserne vedblev fra Aar til Aar som Frugter af Protestpolitikken, af Forsøget paa at hævede og fastholde Nordslesvigs ved Pragfredens § 5 skabte særlige Stilling.

VII. Fra 1868 til 1871.

Der er dvælet udførligere ved de første Aar af Sønderjydernes Liv under Fremmedherredømmet, end der vil være Lejlighed til for de følgende Tider, men Grunden hertil er disse Aars afgjørende Indflydelse paa Forholdenes senere Udvikling.

Underhandlingerne om Opfyldelsen af Pragfredens § 5 fortsattes efter Aars 1868, men den preussiske Regering stillede saa store Garantifordringer for de saa Tyffere, der fandtes spredt i Nordslesvig, at det var umuligt for den danske Regering at gaa ind paa dem. Den forlangte Garantier for, at Petitions- og Foreningsretten ikke blev krænkét, mod Embedsmænds Vilkaarlighed og for, at Privatundervisningen ikke blev indskrænket, for Brugen af det tyske Sprog i Kirke og Skole og dets Vigeberettigelse med det danske for Domstolene, for Embedsbedsmændenes „hensigtsvarende“ Uddannelse og endnu meget mere. At give de forlangte Garantier, vilde for Danmark være det samme som at give Preussen Ret til fremtidig at blande sig i Landets rent indre Anliggender, og en Overenskomst paa dette Grundlag var derfor absolut umulig, den vilde være en rig Kilde til ny Forviklinger mellem de to Lande. Danmark gik villig ind paa alle Preussens finansielle Krav, men vægrede sig i Foraaet

1868 bestemt ved at gaa ind paa Garantifordringerne, og Preussen afbrød derefter Underhandlingerne, som ikke mere blev optagne.

De nye Valg, der var udfærdigede, efter at Ahlmanns og Krügers Valg til Landdagsmænd var blevet kasseret, førte kun til, at de begge gjenvalgtes paa deres gamle Program. Da de paa ny nægtede at aflægge den krævede Ed paa Forsatningen, kom Sagen atter til Forhandling i Landdagen. Krüger oplæste ved denne Lejlighed en Erklæring, hvori han bestemt hævder, at Edsnægtelsen ikke beror paa Repræsentanternes personlige, patriotiske Følelser, men paa bestaaende Traktater, og udtaler, at der først, naar Pragfredens § 5 er erklæret for et dødt Bogstav, kan være Tale om ubetinget Edsaflæggelse. Landdagen burde nu, naar den vilde været konsekvent, have vedtaget Udvalgets Forslag om paa ny at erklære de nordflesvigiske Valg for ugyldige. Men derved vilde man kun opnaa at faa Gjentagelser i det uendelige. Udvaldet af nye Valg var ikke tvivlsomt: Ahlmann og Krüger vilde blive gjenvalgte lige saa tit, som den preussiske Landdag kasserede deres Valg. Den deputerede Mallinckrodt gjorde opmærksom derpaa og stillede det Forslag, at Landdagen skulde erklære Valgene for gyldige, men derpaa simpelt hen nægte de to deputerede Udgang til Kamrets Møder, saa længe de fastholdt deres Edsnægtelse. Hans Forslag blev vedtaget, og da Ahlmann og Krüger desuagtet fremdeles fastholdt deres Stæde, var den preussiske Landdag allsaa stænget for dem.

Udvandringen til Danmark var vedvarende stærk. Næsten hele den mandlige Ungdom havde forladt Landet, og den savnedes haardt. Man besluttede derfor at gjøre et Forsøg paa at skaffe de udvandrede Sønderjyder fuld Anerkjendelse som danske Borgere og derved Ret til at tage varigt Ophold i Sønderjylland i Bighed med alle andre Udlændinge. I det Øjemed indgav ca. 14,000 myndige Mænd fra Nordflesvig i Efteraaret 1868 en Petition til Provinslanddagen, hvori de bad den om at virke hen hertil. Men der blev som sædvanlig ikke taget Hensyn til de danske Sønderjyders Forestillinger og Bønner. Landets egne Børn havde ikke samme Ret i Hjemmet som Ruslere og Tyrker, men blev fremdeles drevne i Landsflygtighed, fordi de benyttede den Ret til at bevare deres danske Undersaatsforhold, som Preussen højtidelig havde givet dem i Wienerfreden.

Høsten 1868 fik Sønderjyderne Efterretning om, at Kong Wilhelm agtede at besøge dem i den nærmeste Fremtid, og de besluttede strax at klargjøre Folkfestemningen for Kongen, naar han kom. Besøget skulde særlig gjælde Sønderborg, men da

Kongen i Efteraaret paa Rejsen dertil opholdt sig en Dag i Flensborg, forlangte allerede en Deputation bestaaende af halvhundrede af Sønderjyllands hypperste Mænd Foretræde for at overbringe en Adresse, hvori de bad om, at Pragtsfredens § 5 snart maatte blive opphævet paa en Maade, „der var i fuld Overensstemmelse med den vise og fremsynlige Tanke, der fremkaldte Artiklen“. Kongen nægtede imidlertid bestemt at modtage Deputationen og fortsatte den følgende Dag sin Rejse til Sønderborg. Her blev han modtaget af en ny Deputation med en lignende Adresse, men da Røgtet om, hvordan det var gaaet i Flensborg, alt var udbredt paa Als og i Sundeved, havde Bønderne givet meget talrigt Møde for at demonstrere, naar Kongen nægtede at give deres Ordførere Abdiens. Snart spurgtes det, at Kongen ikke vilde modtage Deputationen, og Harmen og Forbitrelsen blev stor. Der var ikke truffet Aftale om noget som helst; men da Kong Vilhelm kort efter kjørte over Pontonbroen til Dybbøl, maatte han passere store Rhynger af Bønder, der stode tavse med Biben i Munden og Hatten paa Hovedet uden at hilse. Kort efter kom Kongen tilbage, og Bønderne fik opspurgt, at han ud paa Eftermiddagen vilde gaa om Bord paa sit Skib for at sejle til Abenraa gennem Alsund. Der laa en dansk Jagt i Havnen nær ved Kong Vilhelms Skib. Til den bragtes alle de danske Flag, der fandtes i Byen, og den blev pyntet med Danebrog fra øverst til nederst. Nær ved Jagten og Kongens Skib tog Bønderne Plads i lange Rækker; Mand ved Mand stod de op over Søndertorv paa en saadan Maade, at Kongen maatte passere Rækkerne. Myndigheberne blev bange for den stærke Gjæring og gav Politiet og Gensdarmene Soldater af Garnisonen til Hjælp for at opretholde Ordenen. Omfider kom Kongen kjørende i en aaben Vogn ned gennem Staderne. Ikke én af Bønderne tog Hatten af Hovedet eller Biben af Munden. Hvorhen Kongen saa, mødte han tavse Skikkelse med haarde Ansigtstræk og brede Blik. Og da han var midt i Rækkerne, raabte pludselig en mægtig Stemme: „Omkring!“ Som trukket af en Snor vendte strax alle Bønderne Kongen Ryggen og spredte sig derefter, saa godt det lod sig gjøre, i Sidegaderne. Soldaterne fulgte efter, foretog Arrestationer og søgte at fremkalde Sammenstød. Men fra de bageste Rækker raabtes der stadig: „Fremad, fremad!“ og Fængslingerne blev kun saa. Kongen havde imidlertid faaet et stærkt Indtryk af Folkestemningen, som Embedsmændene havde søgt at holde ham fremmed for, og Bønderne havde for saa vidt naaet deres Formaal. Om det var paa en

heldig Maade, det er en anden Sag. Ophidselsen var for stor til, at Klogskabshenryn kunde gjøre sig gjældende.

Der var ingen egentlig politisk Organisation i Sønderjylland, men under Fremmedherredømmet havde der udviklet sig en stærk Samfundsfølelse. Modstanden var samlet, og der handlede i Fællesskab fra Flensborg til Kongeaen. By for By sluttede sig enigt og fast om sine selvkaarerede Førere, og de atter om en mindre Skare af ledende Mænd, der nød almindelig Tillid og havde de folkevalgte Repræsentanter i Spidsen. Skulde der indsendes en Adresse, foretoges et Valg eller en anden Handling af større Betydning, sammentaltes der først et mindre Møde af Folkets Tillidsmænd, af hvilke Sagen drøftedes og Planen lagdes. Naar den derefter skulde gennemføres, udgik Parolen til de enkelte Bygdehøvdinger, der personlig drøftede den med deres Bymænd og sørgede for, at den blev udført. Fra første Færd af havde man stræbt efter at sætte danske Mænd paa alle Tillidsposter, blot der ikke udkrævedes Ed til Magthaverne for at overtage dem; men at sværge til Tyfterne, det skede man som Besten, og Følgen heraf var, at mange indflydelsesrige Bladser, f. Ex. som Kommunesforstandere, blev overtagne af Tyftere, hvor der i det hele fandtes Tyftere, der kunde overtage dem. At handle med en tystfindet Kjøbmand eller tage ind hos en tyst Gjæstgiver blev anset for en Skam og var en ren Umulighed for mange. Det felftabelige Samkvem blev afbrudt med Hjemmetysterne, hvis Børn bleve haanede og drillede af Skolebørnene og Ungdommen, saa de skammede sig ved Forældrenes Sindelag. Tyfterhadet førte tit Kampen ud i det smaalige, mens den stærke og uroffelige Tro paa Fremmedherredømmets korte Varighed var Skyld i, at mange vigtige og store Opgaver udsattes fra Aar til Aar og helt forsumtes, da man var i Stand til at løse dem.

Udvandringen bragte Sønderjylland i stærkere Begelvirkning med Danmark end nogen Sinde før. Der blev knyttet mange Slægts- og Venstabsbaand mellem de to Lande, og Møderlandets rige aandelige og materielle Udvikling efter Nederlaget styrkede Nationalitetsfølelsen, højnede Selvbevidstheden og udrykkede den for Krigen saa stærke slesvigste Særfølelse.

Efter at Underhandlingerne om Pragtfredens § 5 var afbrudte uden at have ført til noget Resultat, havde man ikke længere stor Tro til en fredelig Overenskomst om Nordslesvigs Afstaaelse til Danmark. I Stedet for satte man mer og mer sin Lid til en kommende Krig mellem Frankrig og Tykland. Krigen mellem de to Lande havde allerede truet med at udbrude, da det luxemburgske Spørgsmaal dukkede op i Vaaren 1867. Stri-

den blev den Gang bilagt, men Spændingen var vedvarende stærk, og der var saa meget Fængstof til Stede, at Sammenstødet ikke kunde være fjærnt. Frankrigs Magt og Kejser Napoleons Snildhed overvurderedes i det hele paa den Tid, men saa Steder mere end i Sønderjylland. Allerede strax efter Krigen havde man jo henvendt sig direkte til de franske Kejser for at bede ham om at gjøre sig til Talsmand for Slesvigs Deling efter Nationaliteterne. Og efter at han havde talt Danmarks Sag ved Fredsunderhandlingerne i Prag og derved givet Anledning til, at Bestemmelsen om den fri Folkeafstemning i Nord-slesvig blev optaget i Pragfredens § 5, var Tilliden til ham næsten ubegrænset. Ingen dansk Sønderjyde tvivlede paa, at Frankrig vilde sejre i den forestaaende Krig med Tyskland, og at Kejser Napoleon dernæst vilde sørge for, at Pragfredens Bestemmelser blev opfyldte. Nationalitetskampen var derfor fuldstændig passiv fra de danske Side og Stemningen afventende i Slutgen af Treserne. Omsider kom det længe ventede Sammenstød: Krigen mellem Frankrig og Tyskland blev erklæret i 1870, og Begejstringen for Frankrig var stor. Men snart indtraadte Skuffelserne. Slag i Slag fik man Efterretningerne om Frankrigs Nederlag, og inden ret længe var Overmodet borte. Jeg var kun en lille Dreng den Gang, men endnu husker jeg klart, hvor der blev grædt og klaget den Dag det spurgtes, at Preussien havde sejret ved Sedan og taget Kejser Napoleon til Fange. Men endnu holdt man fast ved Troen paa en Vending til Gunst for Frankrig. Først da Freden var sluttet, og Tyskland bleven et mægtigt Kejserrige,*) skjønnede man den haarde Virkelighed: at den endelige Løsning paa det nord-slesvigiske Spørgsmaal atter var skudt ud i den taagede Fremtid.

VII. Fra den fransk-tyske Krig til Offentliggjørelsen af Traktaten af Ute Oktober 1878.

Det Tidrum, Sønderjyderne hidtil havde levet under preussisk Herredømme, var vel rigt paa politiske Forsølgelser og Pla-

*) Se N. Petersen: Tysklands nyeste politiske Historie i Omrids. (Studentersamfundets Smaatrifter Nr. 20.)

gerier, men ikke paa egentlig national Undertrykkelse, for saa vidt som man derved jærlig forstaar Undertrykkelse af Nationalitetens Særmærke: Modersmaalet. Ganke vist havde man hensynsløst fortrængt det danske Sprog af Kirke, Skole og Retsaal nebe i Mellemflæsbyg og ligeledes til Dels i Kjøbstæderne længere nord paa. Men det var for største Delen sket, før Wienerfreden var sluttet, og kunde til en vis Grad undskyldes baade med, at det kun var den før 1850 gjældende Sprogordning, som blev gjenindført, og med, at den ny Sprogordning for Mellemflæsbyg's Vedkommende i det hele var i Overensstemmelse med Befolkningens Ønsker. Efter Fredens Slutning havde man ikke gjort videre Skridt for at fortrænge Modersmaalet. I Landdistrikterne nord for Flensborg var Tyisk endnu ikke indført som Undervisningsfag i Folkeskolen, og Dansk var fremdeles Forretningsprog i Byraadene og de kommunale Forsamlinger. Kun hvad Rets sproget angaar, havde en delvis ny Retsforfatning medført enkelte Ændringer til Fordel for det tyske Sprog, der ogsaa havde bredt sig en Del i Administrationen.

Det nu følgende Tidsrum fra den fransk-tyske Krig til Ophevelsen af Pragfredens § 5 er derimod rigt paa national Undertrykkelse. Modersmaalet trænges Aar for Aar mere hensynsløst tilbage fra alle Omraader, og Tyisken indtager dets Plads.

Begyndelsen blev gjort i Skolen. Midt under Sejersrusen den 26de Avgust 1871 udstedte Regeringen i Berlin en „Instruktion for Undervisningen i det tyske Sprog i de Skoler i Nordflæsbyg, hvor det danske Sprog er Undervisningsprog“. Herved blev det tyske Sprog optaget som Undervisningsfag i alle nordflæsbyg'ske Skoler, i det der under Henvisning til Nødvendigheden af Kjendskab til Landets officielle Sprog blev paabudt 6 Timers Undervisning ugentlig. „Denne Foranstaltning“ — hed det — „staar ikke i nogen Sammenhæng med de paagjældendes Nationalitet og Modersmaal, og det obligatoriske i samme indskrænker sig derfor ogsaa kun til, at det tyske Sprog i Folkeskolerne behandles som Undervisningsgjenstand, samt at for Fremtiden ingen Lærer kan modtage Ansættelse, der ikke er fuldstændig kvalificeret til at meddele denne Undervisning. Indførelsen af det tyske Sprog som egentligt Undervisningsprog sker nu som før kun paa de vedkommende Skoleinteressenters Ønske.“

Som Forholdene én Gang forelaa, kunde der ikke indvendes stort mod denne Ordning, men det viste sig senere, at den kun var det første Skridt hen imod Skolens fuldstændige Fortyiskning, om det end varede nogle Aar, inden man gif videre. Først 7

Nar senere, da Pragfredens § 5 blev slettet, begyndte Genjynsløsheden og Brutaliteten at faa frit Spil paa dette Omraade.

Øvrighedsproget blev Nar for Nar mere tykt, til Dels som en ligefrem Følge af de nye Embedsmænds Ukjendskab til Befolkningens Modersmaal. Tykten slæbtes op i Vandet ad de store Samfærdselsveje, og da der kun blev ansat tykke Mænd i Post- og Telegraf-, Jærnbane- og Toldvæsenets Tjeneste, opstod der smaa tykke Kolonier her og der, særlig ved alle Jærnbane-stationer.

Fra gammel Tid af var den dømmende Myndighed forbunden med den almindelige Forvaltning i Sønderjylland. Der fulgte mange Ulemper af denne Ordning, men den havde den Fordel, at ingen Dommer kunde være uden Kjendskab til Befolkningens Modersmaal, og at derfor kun indspøjte søgte og fik disse Embeder. Ved Sønderjyllands Indlemmelse i Preussen var Retsvæsenet bleven delvis ændret, og efter at den nye Retsforfatning for det tykke Rige er bleven vedtaget i 1876, blev Retsvæsenet paa ny omordnet. Den dømmende Myndighed blev frataget Herredsfogderne og tillagt særlige juridisk dannede Amtsdommere. Men af de nye Dommere, som ansattes i Sønderjylland, var der kun to, som forstod Dansk, og da de begge to inden ret længe blev forflyttede til tykktalende Egne, saa det ud til, at Retsforhandlingen skulde gøres saa besværlig som muligt af Forhørsjynshyn. Forholdet er det samme den Dag i Dag. Dommerne forstaar ikke Landets Sprog og de tiltalte ikke Dommernes. Retsforhandlingen føres derfor ved Hjælp af en Tolk, der er uansvarlig Mellemmand, Protokollen føres kun paa Tytt, selv i kriminelle Sager; bag efter oplæses den rigtignok for den anklagede i mundtlig Oversættelse, men denne er ofte meningsløs og uforstaaelig, og hverken Dommeren eller den anklagede er i Stand til at kontrollere Oversættelsens Rigtighed. Den mundtlige Retsplejes Fordele gaar fuldstændig tabt. Men hvor uansvarlig Rettergangen end bliver, — Regeringen lukker Øjnene, Rigsdagen lige saa, og derfor har alle Sønderjydernes Forsøg paa at faa Forholdet ændret hidtil været frugtesløse.

I 1876 udstedtes en Lov, der fastsatte 5 Nar som den yderste Frist for Brugen af Dansk i alle kommunale Raad, Kredsdage (Amtsraad) o. s. v. Regeringen vidste forud, at faktisk var det helt umuligt for det store Flertal af dem, der havde Sæde i disse Forsamlinger, at deltage i en Forhandling, der førtes paa Tytt. Men det var i Forhørsjynshyns Interesse, at Befolkningen blev tvungen til at bruge det fremmede Maal i

alle offentlige Anliggender, og derfor hjalp hverken Forestillinger eller Klager: Loven var og blev Lov.

Paa det kirkelige Omraade gjorde det tykke Sprog forholdsvis saa Fremskridt i disse Aar. Her var man nødt til at gaa mere varsom frem, dels af Frygt for Frimenighedsdannelser, dels paa Grund af en liberal kirkelig Lov — Synodalsforsatningen —, der blev vedtaget 1876 og gav Lægmandene en vis Indflydelse paa de kirkelige Anliggender. Kun i helt enkelte Sogne i Landkredsene nord for Flensborg Fjord blev der prædikeet Tytt en Søndag i hver Maaned. Men mange af de Præster, der blev ansatte i de nordflensvigiske Menigheder, var saa ukyndige i det danske Sprog, at det blev ynkkelig raddbrækket af dem.

Præsterne i Sønderjylland er i det hele tyttbaandede og fremmede over for det danske Aandsliv, som de fleste af dem ringeagter. Ikke saa er indvandrede syb fra efter at have taget deres Embedsexamen. Senere har de opholdt sig en kort Tid paa det saakaldte Præsteseminarium i Haderslev for at lære det danske Sprog. Men som oftest har de kun lært at tale det saa stift, tvungent og mangelfuldt, at man bestandig hører den fremmede, naar de prædiker. I politisk Henseende staar de, med ganske saa Indtagelser, paa Magthavernes Side. En Del optræder som ivrige Agitatorer, men i det hele er de uden videre Indflydelse. Farlige i national Henseende er kun Præsterne af den indre Missions Retning, der har fundet en ikke ringe Tilslutning paa enkelte Egne. Ved stadig at prædike Ringeagt for det folkelige, fløver de Sansen for de nationale Opgaver og udfører derved et Undermineringsarbejde, som er banebrydende for Forthytningen.

Synodalloven indførte aarlige Provstisynoder, Møder, der bestaar af alle Provstiets Præster og det dobbelte Antal Lægmand. Lægmandselementet er saa godt som udelukkende dansk, og Danskerne har derfor overalt det absolute Flertal. Præsternes Standpunkt gjør, at det ogsaa her er den nationale og politiske Meningsforskjel, der bestemmer Partistandpunktet. Der foresalder aarlig skarpe Sammenstød mellem Lægmandene og Præsterne, og Forholdet mellem dem er alt andet end godt. I Haderslev Provstisynode har Spændingen s. Ex. været saa stor i de seneste Aar, at Præsterne paa én nær har nægtet at modtage noget som helst Valg af Lægmandene.

Der oprettedes to danske Frimenigheder i Sønderjylland i Halvfjerdserne, begge i den nordvestlige Del af Landet. Allerede før Trearskrigen var der en pietistisk Vækkelse i disse Egne, nærmest med Tilslutning til Kristiansfeld og til Lægmandsbe-

vægelsen i Danmark, især til den bekjendte Lægprædikant Peder Larsen, Dons, og hans Venner. Kristiansfjelderne sluttede sig i 1848 til Slesvig-Holsteinerne, og dermed var det forbi med deres Indflydelse, thi det medførte et fuldstændigt Brud med de danske Lægfolk baade syd og nord for Kongeaaen. Peder Larsen sluttede sig senere til den grundtvigske Retning, og mange af hans sønderjyske Venner fulgte ham; især var det Tilfældet i Sogne, der fik Præster af samme Retning. Præsten Sveistrup, som i 1861 kom til Rødding, fik større Indflydelse end nogen anden dansk Præst syd for Kongeaaen. Han blev affat af Preusserne i 1867, fordi han vægrede sig ved at aflægge Ed, men blev i Sønderjylland og samlede fremdeles store Skarer til Gudstjeneste hos forskellige Lægmænd og i Forsamlingsalen paa Rødding Højskole. Efter at Sveistrup i 1870 havde faaet et Embede nord for Kongeaaen, vedblev den samme Kreds at samle sig om C. Appel, der før Krigen havde været Lærer ved Seminariet i Tønder og nu bestyrede Rødding Højskole. Appel var ikke præsteviet, men Ønsket om at danne en Frimenighed med ham som Præst blev snart stærkt, og i 1874 blev han ordineret af Valgmenighedspræst B. Birkedal til Præst for Frimenigheden i Rødding. Fem Aar senere oprettedes en ny Frimenighed i Bøvlund, Ugerstov Sogn, i den sydligste Del af Haderslev Amt. Til Præst for den ordineredes L. B. Poulsen-Bøvlund. De to Frimenigheder har senere været i jævn Fremvæxt, men de har været udsatte for idelige Forsølgelser fra Myndighedernes Side især i de senere Aar. De betragtes og behandles af Preusserne som politiske Foreninger og har gennemført flere vidtløftige og kostbare Retsfager uden derved at faa nogenlunde taalelige Kaar. Søndagsgudstjenesten kræves anmeldt som politisk Møde og overværes af en Gensdarm. Den maa først afholdes efter Kl. 4 Eftermiddag, og paa de store Festdage i Jul, Paaske og Pinse maa Menigheden slet ikke samles til Gudstjeneste. Den Ret til fri Religionsøvelse, som den tyske Forfatning tilfiser alle Landets Borgere, faar de nordslesvigske Frimenigheder faaledes ingen Del i.

Som tidligere omtalt var de Sønderjyder, der i Henshold til Wienerfredens § 19 havde erklæret, at de vilde bevare deres danske Undersaatsforhold, bleven udbviste, skjønt Preussen i samme Fredstraktat havde forpligtet sig til „ikke at forulempe dem paa Person eller Ejendom paa Grund af deres fri Valg“. Efter den fransk-tyske Krig søgte den danske Regering at skaffe de landflygtige Sønderjyder deres Ret. I 1872 viste Preussen sig villigt til at aabne Underhandlinger om Sagen, og de førtes der-

efter i Alabenraa mellem befuldmægtigede fra begge Sider. Resultatet blev den saakaldte Alabenraaoverenskomst, der gav de Sønderjyder, der paa lovlig Maade havde valgt dansk Undersaatsforhold inden den 16de November 1870, Ret til at tage varigt Ophold i Sønderjylland som „danske Undersaatter“ paa den Betingelse, at de ikke gav Anledning til grundede Klager. I Tusendvis droge de landsflygtige Sønderjyder nu hjem, glade over at de omsider havde faaet deres Ret. Det viste sig imidlertid snart, at Begrebet „grundede Klager“ var meget elastisk. Der gik kun godt og vel et Aars Tid, inden Udvisningerne af de danske Undersaatter i Sønderjylland atter begyndte; disses Stilling var i Virkeligheden fuldstændig retsløs.

En af de første, der rantes af Udvisningsordren, efter at Alabenraaoverenskomsten var sluttet, var en ung Gaardmand paa Als. Hans Forbrydelse mod Preussen var den, at han i al Stilhed var rejst til Kjøbenhavn, hvor han havde overværet Afsløringen af Frederik den 7des Rytterstatue den 6te Oktober 1873. Man skulde næppe tro, der kunde indvendes noget imod, at han som dansk Borger deltog i denne Fest, men ikke des mindre fik han ved sin Hjemkomst Ordre til at forlade Landet inden 8 Dage. Hans Udvisning blev fulgt af en Række andre lige saa hensynsløse, der i Sommeren 1874 vakte stor Opsigt og blev haardt fordømt af den europæiske, navnlig den engelske Presse. Siden den Tid er Hensynsløsheden mod de danske Undersaatter Aars for Aar bleven større, Udvisningerne mere vilkaarlige og uberegnelige. De „danske Undersaatter“ (Optanterne) er bleven vort svage Punkt og Udvisningsordren Tyskernes bedste Vaaben i den nationale Kamp, i det man ikke blot rammer den enkelte, men ogsaa den danske Opposition i dens Helhed gennem Udvisningerne, som ingen ved sig sikker for.

I Trejerne havde Sønderjyderne flere Gange gjæstet Danmark, og disse Besøg havde løstet Stemningen og styrket Haabet om bedre Tider. Efter den fransk-tyske Krig fortsattes Besøgene, men snart blandede det preussiske Politici sig ogsaa heri. Udforsende, som vendte hjem fra Danmark, stævnedes i Forhør, og Politiet forbød danske Selskaber, der vilde besøge Sønderjylland, at gaa i Land ved dets Kyster. Paa den Maade mente man at kunne hemme Samfærdselen mellem Danstjerne nord og syd for Grænsen, lettere isolere de danske Sønderjyder og bortrydde fremme Anstødsstene for Forthstningen.

Men Samkvæmmet og derigjennem Begelvirningen mellem Sønderjylland og Danmark fortsattes lige fuldt. Det sørgede Udvandringen for. Den var nemlig ikke ophørt med 1870, men

vedblev, om end under andre Former. Frankrigs Nederlag havde ganske vist rokket Troen paa en snarlig Gjenforening med Danmark, men man havde fremdeles Tillid til Pragfredens § 5 og til Grek Bismarcks højtidelige Forsikringer i den preussiske Landdag. Derfor fandt den sønderjyiske Ungdom, at det, endog bortset fra alle personlige Følelser, vedvarende vilde være meningsløst at aftjene Børnepligten i den tyeste Hær, der sandsynligvis om føje Tid var Nordslesvig helt udekommande. Sønderjyderne maatte nu, da de ikke længer havde en særegen Ret til at vælge dansk Undersaatsforhold, i Følge preussisk Lov forlade Landet i deres 17de Aar for at blive løste fra deres preussiske Undersaatsforhold. Og derefter maatte de aldrig mere vende tilbage, ikke engang aflægge korte Besøg i deres Hjem. De fleste foretrak imidlertid Vandflygtighedens trange Kaar for den tyeste Militærtjeneste, og kun yderst faa kom inden for de preussiske Kasernes Mure. Følgen var, at Tusender af de dygtigste og bedste unge Mænd i Nordslesvig gik tabt for Landet, og derved svækkedes naturligtvis den danske Oppositions Modstandskraft i Nationalitetsskampen overordentlig stærkt. Ved Valgene til de tyeste Ting fandt de danske Stemmetal efterhaanden betydeligt, thi der blev Aar for Aar færre valgberettigede Borgere i Sønderjylland. Døden og Udvandringen lyfte op i Rækkerne og bortrev fra 1867—78 ca. 35 % af de danske Stemmer. Heldigvis havde Tysterne langt fra en tilsvarende Fremgang. Tvært imod, trods alle de gode Betingelser, de havde for Fremgang, trods Indvandring idt fra og hele Embedsmaskineriets Forhøjning havde ogsaa de et stærkt Tab af Stemmer fra 1867—78, ca. 14 %.

Politiet og Gensdarmene vogtede nøje paa, at de landflygtige Sønderjyder ikke aflagde Besøg i deres Hjem, og gik som oftest frem med hjærteløs Haardhed. Spionvæsenet begyndte at blomstre og havde især Skorstensfejere og Postbude, der kom i alle Huse og Gaarde, i sin Tjeneste. Mange af disse underordnede Bestillingsmænd viste sig som gode Sporhunde, og fik Gensdarmene Nys om, at en eller anden fredløs Sønderjyde hemmelig aflagde et Besøg i sit Hjem, foretog de brutale Husundersøgelser og krænkede derved Hjemmets Ret. Fandt de den eftersøgte, blev han strax transporteret til Politistationen, kastet i Fængsel nogle Dage og derefter ført over Grænsen. Naar de store Højtider kom, ved Jule-, Paaske- og Pinsetid, var Gensdarmene stadig paa Post ved Jærnbane- og Dampskibsstationer for at opsnappe Sønderjyder, der vilde besøge deres Hjem, inden de naaede det og blev skjult. Kom en og anden alligevel hjem, maatte han vogte sig nøje for at blive set og snarest muligt atter

snige sig bort som en Forbryder. En af de nordflesvigiske Landraader (Amtmænd) viste sig især tjenstbrig i denne Henseende. Han sørgede for, at Gensdarmene fik en Præmie paa 10 Reichsmark (ca. 9 Kr.) for hver landsflygtig Sønderjyde, de opsnappede og førte paa Politistationen, mens de kun fik 3 Reichsmark for hver Bagabond. Hvert Aar før Jul indskærpede han Politimestrene Marvaagenhed og gjorde det samtidig ved offentlige Rundgjørelser til en Pligt for Kommuneforstanderne øjeblikkelig at indsende Melding, naar de erfarede, at en af de udvandrede besøgte sit Hjem. Men Udvandringen vedblev saa godt som uivækket op gennem Halvfjerdsjerne og skabte mange brudte Existenjer og mange for den enkelte ødelæggende Livsførelser.

I den tyfte Rigsdag var Krüger de danske Sønderjyders eneste Repræsentant, og Landdagen var fremdeles stænget for de nordflesvigiske deputerede, der Gang efter Gang nægtede at aflægge den krævede Ed paa Forsatningen. Under hver Samling tog Krüger til Berlin for at tale sine Landsmænds Sag, og der gik ingen Samling hen, uden at han havde Ordet gjentagne Gange. Politiken, han vedblivende fulgte, var den ved enhver given Lejlighed at hævde Nordflesvigs særlige Stilling i Henhold til Pragfredens § 5 og at kræve den respekteret. Men ved Siden af var han altid rede til at slaa et Slag for de Partier, der befandt sig i lignende Stillinger som Sønderjyderne, især for Polakkerne, Elsaß-Lothringerne og Socialdemokraterne, som man vilde sætte uden for Lands Lov og Ret. I 1873 og 1874, da Forsatningen for Elsaß-Lothringen forhandlede i den tyfte Rigsdag, hvor den Gang endnu ingen Repræsentanter for disse Landsdele havde Sæde, var Krüger den eneste, der talte deres Sag. Han krævede Folkeviljens Ret og stillede Forslag om, at Befolkningen i de erobrede Landsdele selv skulde ordne Forsatningsanliggendet. Ved den Tid talte han ogsaa Socialdemokraternes Sag som Medstiller af et Forslag om, at Bebel og Liebknecht, der den Gang havde begyndt at affone en længere Fængjelsstraf, maatte faa den udsat, til Rigsdagen var hjemsendt. Krügers Optræden ved denne Lejlighed gjorde Dagen til en af de skønneste i hans parlamentariske Liv. Han opfordrede Tinget til at vedtage Forslaget, men henstillede det i øvrigt som et stort Spørgsmaal, om Bebel og Liebknecht vilde ombytte deres Fængsel med Sædet i Rigsdagen. „Thi jeg, mine Herrer,” fortsatte han, „har i det mindste flere Gange paa Grund af mit Sindelag siddet samme Sted som de to Herrer nu og derved repræsenteret min Sag bedre end her i Tinget. Og kunde jeg tjøbe mine danske Bælgeres Frihed med Tabet af min personlige

Frihed, saa kast mig i Fængsel, jeg vil da gjerne sidde der hele min Levetid." Til Slut hævdede han endnu, at de to Socialdemokrater kun havde gjort deres Pligt over for deres Vælgere og handlet i Overensstemmelse med deres Ønsker, hvad man burde tage Hensyn til. Marthriet fremmede kun Sagen, og Socialdemokraterne vilde snart møde mandstærke i Rigsdagen, naar man behandlede dem paa den Maade.

I mange Aar ønskede Krüger at stille et ligefremt Forslag om at opfordre Regeringen til at træffe Foranstaltninger til en snarlig Opfyldelse af Pragfredens § 5; men først i 1877 lykkedes det efter mange Anstrængelser at faa det lovbefalede Antal Rigsdagsmænd til at understøtte Andragendet. Krügers Kraft var brudt den Gang. Han havde været syg og sengeliggende, men han vilde hen i Tinget. Og da Dagen kom, stod han der ogsaa som Sønderjyllands Anklager mod Preussien. Forslaget gav Anledning til et langt Ordskifte, hvori nogle af Tingets betydeligste Mænd deltog. Centrums Fører, den gamle Windthorst, erklærede under Forhandlingen, at han fuldt ud anerkjendte, at Pragfredens § 5 gav Nordslæsvigerne en Ret; naar han desuagtet ikke stemte for Krügers Forslag, var det, fordi han troede, at Udenrigsministeriet nok skulde benytte det første passende Øjeblik til at faa Sagen i Orden. Efter at flere Talere havde talt mod Forslaget, fik Statssekretær v. Bülow Ordet for paa Rigsregeringens Vegne at fastslaa, at den endnu havde den Opfattelse af Spørgsmaalet, som Fyrst Bismarck havde gjort gjældende 10 Aar i Forvejen, da Krüger og Ahlmann stillede et Forslag med Hensyn til Pragfredens § 5 i det nordtyske Forbundsparlament.

Saaledes havde den preussiske Regering selv ved gjentagne Erklæringer styrket Befolkningen i dens Tro paa, at Fremmedherredømmet snart vilde være forbi. Denne Optræden fra Regeringens Side havde stor Indflydelse paa Befolkningens Holdning. Den unge Slægt udvandrede, den ældre ventede i uvirksom Taalmodighed. Vigtige Opgaver, som burde og kunde have været løste, opsattes fra Aar til Aar. Spændingen fra de første Aar efter Krigen kunde ikke vedvare. Der indtraadte efterhaanden stor Slappelse. Men da bragte en uventet Begivenhed i Slutningen af Halvfjerdsjerne det nordslæsvigiske Spørgsmaal ind i en ny Gænge. Det var Ophævelsen af Pragfredens § 5, som hidtil havde været altbestemmende for Udviklingen.

VIII. Fra Ophævelsen af Pragfredens § 5 til 1888.

I Februar 1879 offentliggjordes en Traktat, der foregaves at være afsluttet mellem Preussen og Østerrig d. 11te Oktober 1878, og hvori de to Magter gjorde Europa bekendt med, at Pragfredens Bestemmelser om Nordflæsvig herefter var at anses som ikke eksisterende. Ingen spurgte om Danmarks eller Nordflæsvigs Mening. Med Artiklens Udslettelse brast atter et Haab for de danske Sønderjyder. Den endelige Løsning af det nordflæsvigske Spørgsmaal blev paa ny skudt ud i den uvisse Fremtid.

Ved Traktaten af 11te Oktober 1878 mente Preussen at have udslettet Begrebet Nordflæsvig af den moderne Statsret, hvor det havde 12 Aars Gævd. Og siden da har det af al Magt stræbt efter at udslette Nordflæsvigs af dets nationale Ejendommeligheder skabte særlige Stilling, for at skaffe det nordflæsvigske Spørgsmaal helt ud af Verden. Den nationale Undertrykkelse har derfor i det sidste Aar været voldsommere end nogen Sinde før. Modersmaalet er blevet trængt tilbage paa alle Omraader, og de danske Underaatters Stilling bleven vanskeligere, mens talrige Regeringsanordninger og Politiforbud har indskrænket den personlige Frihed og gjort Evangsherredømmet føleligere. Ungdommen har maattet underkaste sig den langvarige haarde Militærtjeneste, og de af de stadige Rustninger paaførte store Skatter har maattet udredes under en stærk økonomisk Tilbagegang. Men alt i alt har den danske Oppositions Stilling dog snarere forbedret end forringet sig i de sidste ti Aar.

Stillingen var bleven en anden. Der var nu Udsigt til en langvarig Nationalitetkamp under Fremmedherredømmet, til en Kamp, der vilde gjælde Eksistensen som Del af det danske Folk og kræve al den Modstandskraft, Sønderjyderne var i Stand til at udvikle, hvis den skulde føres med Held. I Følelsen heraf er det, at der rejser sig en stærk Bevægelse mod Ungdommens Udvandring, først i de sydligste Amter, senere ogsaa længere nord paa. Og inden saa Aar er den saa godt som ophørt over hele Nordflæsvig med Undtagelse af Haderslev Bisteramt, hvor den først er standset i de sidste Aar. Men det falder fremdeles meget tungt at tage Piffelhuen paa, og ikke saa flygter hvert Aar til Amerika, efter at de er tagne til Soldat. Som Soldater spredes Sønderjyderne i Garnisoner over hele det store Rige, for lettere at paavirkes i thytt Retning i de tre Aar, Garnisonstiden varer. Men paa saa Undtagelser nær kommer de atter hjem fra Tjenesten, danske i Sind og rede til at tage Del i Kampen for Na-

tionalitetens og Folkeviljens Ret. De stigende Stemmatal, som er faldne paa de danske Kandidater ved de sidste Rigsdagsvalg, er Vidnesbyrd nok herom.

Udvandringen havde imidlertid været stærk gennem mange Aar, og en ikke ringe Indvandring syh fra var den uundgaaelige Følge heraf. Mange danske Ejendomme kom derved i tyske Hænder. Den konservative sønderjyske Bondestand beholdt i det hele sine Grundejendomme, men talrige Herregaarde, Fabrikker og Teglværker ejes nu af Tyskere. De danske Godsejere, som for en stor Del havde faaet deres Godser paa meget billige Vilkaar af den danske Regering, styndte sig over Hals og Hoved med at faa solgt og komme ud af Landet efter 1864. De svigtede derved den nationale Sag, men mange tjente høje Procenter paa Ejendommene; dette gjælder især om dem, der i sin Tid overtog de augustenburgske Godser. Ved Embedsmændenes Rekruttering førtes stadig fremmede Elementer ind i Landet, tyske Handelsmænd og Haandværkere fæstede Bo i Kjøbstæderne, og paa Landbrugets Omraade medførte Ungdommens Udvandring en Mangel paa Arbejdskraft, der erstattedes syh fra. Alt dette støttede naturligtvis Fortyftningen, men den tyske Indvandring har dog langt fra faaet den Betydning i Nationalitetkampen, som man kunde være tilbøjelig til at tro. Det er kun i Byerne, at den har naaet en Indflydelse, som er farlig. Paa Landet har den derimod hidtil været uden større Betydning; her lever de indvandrede Elementer, som er „uden for Bondestanden“, isoleret og afsluttet fra Befolkningen, der indkapsler dem som fremmede Legemer. De indvandrede Teglværksarbejdere fra Lippe-Deilmold og østpreussiske Landarbejdere er saa absolute Undermaalere, hvor de mødes med den seige, opvakte og energiske sønderjyske Arbejderstand, at de i Løbet af saa Aar assimileres, selv i de syhligste dansttalende Egne.

Slutningen af Halvserbserne var en i finansiel Henseende meget vanskelig Tid for de sønderjyske Bønder. Der var ingen Laan at faa i Syd og ingen at faa i Nord, mens Forholdene udviklede sig saadan, at man nødtes til at optage større Laan paa Landejendommene. Tyskerne, der ellers gjerne vilde ignorere Pragfredens § 5, havde Respekt for den, naar det gjaldt om at give Laan til Nordflesvig, og Danmark knyttede saa vidt muligt ingen flere finansielle Forbindelser med Sønderjylland. De fleste kongerigske Pengeinstituter havde allerede afbrudt Forbindelsen med Nordflesvig strax efter Krigen, og de øvrige søgte nu at afbryde den eller gav i hvert Tilfælde ikke ny Laan. De sønderjyske Bønder havde i blind Tro paa en snarlig Genforening med

Danmark forjænt, hvad der havde været det ene rigtige: at gaa i den sjællandske Bondestands Spor og faa en fast finansiel Sammenlutning og enig Virken Landet over. En Institution som „den sjællandske Bondestands Sparekasse“ vilde have kunnet afhjælpe mange Savn. Det følte ogfaa i 1879 og 80, da Planen om Oprettelsen af en Kreditforening drøftedes af flere af Landets betydeligste Mænd, der førte en længere Forhandling om den i „Dannevirke“. Des værre uden at der opnaaedes noget positivt Resultat, thi imidlertid svandt Angsten for Pragfredens § 5, og det blev lettere at faa Laan syh fra. Siden da er de materielle Forbindelser syh paa efterhaanden bleven flere, og der kommer nu aarlig mange tykke Kapitaler ind i Nordflesvig. Paa Landejendommene Omraade voxer Gjælden, som allerede er ret betydelig paa nogle Egne. Forholdene udvikler sig jaaledes i den Retning meget uheldig, set fra det nationale Standpunkt, hvad de kongerigske Pengeinstituter for en stor Del bærer Skylden for.

I en længere Række havde man stræbt efter at fortykke Folkeskolen, men i Landdistrikterne nord for Flensborg kom der først nu for Alvor Fart i Fortykningsforsøgene. 1878 udkom der en ny Instruktion for de nordflesvigiske Skoler, der forhøjede Undervisningen i Thyt fra 6 til 12 Timer ugentlig. Og mens det thyt Sprog i 1871 udtryffeligt kun indførtes som Undervisningsgjenstand, gjorde den ny Anordning Skolen utrafvist, d. v. s. den fik to Undervisningsprog. Der var ikke længer som i 1871 Tale om „de paagjældendes Nationalitet og Modersmaal“, og Bestemmelsen om, at rent thyt Skolesprog kun kunde indføres paa Skoleinteressenternes Ønske, havde faaet den karakteristiske og uheldvarslende Tilføje: „men kan ogsaa paabydes af Overpræsidenten paa Regeringens Andragende“! Takket være denne Bestemmelse har Thyten gjort store Fremskridt siden da. I den syblygste Del af Lønder og Nabenraa Amt er der indført rent thyt Skolesprog i mange Sogne, og i Flensborg Amt blev Modersmaalet bandthyt fra den sidste Folkeskole i 1887. Ved Siden af har man ved Hjælp af Regeringsanordninger, som for største Delen er holdt hemmelige for Befolkningen, trængt det danske Sprog mer og mer tilbage overalt. Først gjordes gjældende, at de 12 Timers Undervisning i Thyt om Ugen, som Instruksen af 1878 paabød, skulde være rene Sprogtimer, ud over hvilke naturligtvis Undervisningen i de vigtigste Fag som Historie, Geografi, Naturlære og Hovedregning skulde meddeles paa Thyt. Derved opnaaedes, at der kun blev 6—8 Timer ugentlig tilovers for Undervisning i Modersmaalet, og af dem anvendtes 5 Timer til Religionsundervisningen. Ikke til-

freds med dette Resultat udstedte Regeringen ved Nytaarstid 1888 en ny Anordning, som har trængt det danske Sprog helt ud af Skolen, naar man undtager et Par Timers Religionsundervisning. Paa samme Tid har alle Lærere faaet strængt Paalæg om kun at tale Tysk til Børnene. De danske Sønderjyder maa nu sende deres Smaa børn i en Skole, hvis vigtigste Opgave er bleven den „at vende Børnenes Hjerter fra Forældrene og deres fra Børnene“. Mange Steder er der sat Bøder eller anden Straf for at tale Dansk i Skolen, og ikke faa Steder er denne Bestemmelse ogsaa udvidet til Vegepladsen. Skolebøgerne fremstille Sønderjyllands Historie paa en tendentiøs og forvansket Maade, og man leger ubarmhæjrtigt med Folkets helligste Følelser. I 1884 blev der i Skolerne indført en ny Sangbog, der har båret det videst i saa Henseende. Den indeholdt, ved Siden af Tyskernes bedste Fædrelands- og Sejerssange, den gamle Oprørsang fra 1848 og mange andre, der maatte faare alle danske Mænd og Kvinder dybt. Som Prøve skal blot hid sættes et Vers, en af de sønderjyske Skolars øverste Tilhynsmænd i den har søjet til den preussiske Fædrelandsang „Ich bin ein Preusse“ af Hensyn til de danske Børn. Verset lyder oversat paa Dansk saaledes: „Og vi, der er stillede paa Bagt ved Øster- og Nordsøstranden, hærdet af Bølgen og Vinden, vi, der siden Dymbøl ved Blodets Baand er lænkede til Preussens Trone og Folk, vi vil ikke se tilbage, nej, fremad med Tillid! Vi raaber højt for hele Verden: Ogsaa vi er Preussere og vil være Preussere!“ Det Vers skal læres udenad og synges i alle Skoler af Børn, hvis Fædre Gang efter Gang erklærer: „Vi er danske og vil være danske“, ja selv af Børn, hvis Fædre i 1864 har kæmpet ved Dymbøl mod Preusserne for deres Fædrelands Frihed og Ret. For at Lærerne, hvoraf i det mindste en Del kun med blødende Hjærte gaar med hertil, skal udføre Befalingerne med ubønhørlig Haardhed, har man givet Skolen talrige Tilhynsmænd, som for det meste ikke kender andre Hensyn end Regeringens Vilje og Fortrykningens Løve. Der er Regeringsskoleraader, Kredscoleinspektører — en Institution, som kun er indført i Tysklands Grænseegne — og desuden en stedlig Coleinspektør for hvert Sogn. Paa deres Ubefaling uddeles der aarlig mange Gratialer, d. e. større Pengesumner til Lærere for Fortjeneste af det tyske Sprogs Fremme. Udpræget tysksindede Lærere havne snart i fede Degnekald, mens andre, hvis Sindelag man har Mistanke til, afsættes, nødes til at tage deres Afsked eller til at søge Embede paa „neutrale Enemærker“, d. v. s. syd paa i tysktalende Egne. Paa den Maade arbejder man sig frem.

Den fortykkede Statskole kan ikke længer undgaas i Sønderjylland. Forældrene har i den Henseende ingen Ret over deres egne Børn. Under intetfigende Paastud har man efterhaanden lukket alle danske Privatskoler og forbudt Forældre, som havde Raad til det, at holde Huslærere eller Lærereinder for deres Børn. I 1883 forbød en Regeringsanordning sønderjyske Forældre at lade deres Børn opdrage og undervise i Kongeriget. Der var en Del Forældre, som protesterede herimod og nægtede at adlyde. De fik da en langvarig og kostbar Rets sag paa Halsen, som endte med en Kjendelse af Preussens Højesteret, der gav Regeringen Medhold og under Straf af en daglig Mulkt tvang Forældrene til at sende deres Børn i den tykke Statskole.

De danske Sønderjyder har selvfølgelig paa mange Maader protesteret mod Skolernes Forvandling til Fortykningsanstalter og stræbt efter at faa Forholdet ændret. I den preussiske Landdag har Hans Lassen — som imidlertid havde indtaget sit Sæde der — gjentagne Gange ført Klage over det danske Sprogs Vanrøgt, og i 1884 indgav ca. 900 Familiefædre i Sønderjylland et Andragende til Kultusministeriet, hvori de bad om Modersmaalets Ret. Preussernes Fremfærd ved denne Lejlighed er karakteristisk for det hele Regeringsystem. Den preussiske Forsatning giver enhver Statsborger fri Petitionsret, men trods det vidste de danske Sønderjyder — der af Erfaring kjendte de underordnede Myndigheders Vilkaarlighed —, at der maatte handles hurtigt og i Stilhed, hvis Bønsskriftet ikke skulde blive beslaglagt af Politiet, inden det naaede sin Bestemmelse. Der udbredtes derfor i al Stilhed Exemplarer af det til paalidelige Mænd i hvert Sogn, der efter Aftale skulde begynde at samle Underskrifter d. 1ste April og indsende det til en bestemt Mand inden d. 3dje April. Trods den Hurtighed, hvormed der handlede, lykkedes det Gensdarmene at beslaglægge Bønsskriftet i 6 Sogne paa Als, og saa snart det var opdaget her, jattes alle Politimestre i Bevægelse, men det var heldigvis for sent. Imidlertid stævnedes mange af de Mænd, der havde samlet Underskrifter, i Forhør. Man kunde ikke nægte, at de havde en grundlovmæssig Petitionsret, men straffes skulde de, og de idømtes derfor i Genhold til en Paragraf i den tykke Straffelov en større Pengebøde, fordi de „ukaldet havde trængt sig ind i beboede Værelser“. Enkelte betalte Bøden, men de fleste lod Sagen gaa til en højere Domstol, hvor de blev frikjendte. De beslaglagte Exemplarer af Bønsskriftet beholdt Politiet dog i sin Varetægt, og det farer vedvarende frem paa samme Maade for at hindre Protesternes Fremkomst.

Efter at Traktaten af 11te Oktober 1878 var kundgjort, udviklede

der sig afvigende Meninger om Edsspørgsmaalet, i det en stor Del af Sønderjyderne vendte Protestpolitiken Nyggen. Som Repræsentant for dem krævede Hans Lassen, der var bleven valgt til Landdagsmand i Ahlmanns Sted, at man skulde bryde med Edsnægtelsen som med Udvandringen, for at forberede sig paa en langvarig Nationalitetstæmp. Af mere bethdelige Mænd sluttede de senere Rigsdagsmænd Gustav Johannsen og J. P. Junggreen sig til denne Retning. Men gamle Hans Krüger og med ham det overvejende Flertal nord paa fastholdt bestemt Protestpolitiken og protesterede mod den Anskuelse, at Pragfredens § 5 var fuldstændig ophævet. Meningsforskjellen mellem de to Landdagsmænd bilagdes den Gang ved, at Hans Lassen erklærede, at han, som den yngre Repræsentant, af Pietet bøjede sig for Krügers Mening og derfor foreløbig vilde afholde sig fra Edsaflagelsen. Krüger var imidlertid alt meget svagelig paa den Tid, og da han var død i 1881, blussede Striden op med fornyet Hefthighed, thi kort efter afslagde Hans Lassen Eden og indtog sit Sæde i Landdagen. Garmen herover var stor i Haderslev Amt, hvor Gaardejer A. Hørlück-Kurup valgtes til Krügers Efterfølger paa Edsnægtelsens Program og i Overensstemmelse hermed vægrede sig ved at aflægge Eden og fortsatte den gamle passive Politik. Saadan er Stillingen endnu, da baade Hans Lassen og A. Hørlück blev gjenvalgte ved det sidste Landdagsvalg; men det sandsynligste er, at det af Hans Lassen repræsenterede Standpunkt vil sejre, thi Proteststatet er uholdbart i Længden. Just da Menigheden om Edsspørgsmaalet var stærkest i 1881, blev der udfikret Valg til den tyfte Rigsdag, hvorved Striden ogsaa blev ført over paa dette Felt. Følgen heraf var, at der for første Gang under Fremmedherredømmet opstilledes to danske Kandidater mod hinanden. Det var Hans Lassen og J. P. Junggreen, som atter var traadt tilbage til Proteststatet. Tyfterne jublede over Spliden i den danske Vej, men Valget fik ret Lejlighed til at vise deres Svaghed, i det der blev Omvalg mellem de to danske Kandidater. Resultatet blev, at Hans Lassen var valgt. Paa samme Tid sejrede Danskerne for første Gang siden Valgfredsens Omlægning i 1867 i 2den Valgfreds, hvor Gustav Johannsen blev valgt, og Glæden herover var stor. I de følgende 3 Aar repræsenterede de to Mænd Nordflæsby, men ved det næste Valg i 1884 faldt de begge; Hans Lassen for J. P. Junggreen i 1ste Kreds og Gustav Johannsen for en tyft Kandidat i 2den Kreds, hvor der denne Gang blev udfikret en voldsom Agitation fra tyft Side. Junggreen, som tidlig havde gjort sig fortjent af den

danste Sag, særlig som Pennesfører, var i de følgende 2 Aar indtil sin Død de danske Sønderjyders eneste Repræsentant i Rigsdagen. Hans parlamentariske Liv var saaledes kort, men han var overordentlig virksom i de to Aar, og kan fuldt ud staa Maal med de bedste af Sønderjyllands Talsmænd. Hans Efterfølger blev Gustav Johannsen, som siden da har repræsenteret Nordflævig i den preussiske Rigsdag.

De sønderjyske Folkerepræsentanter har en meget vanskelig Post. De staa ene hver for sig i de tykke Ting mellem flere Hundrede af Tysklands dygtigste Mænd. Kun faa har Øre for deres Klager og Fordringer, Gang efter Gang lades der haant om deres Forestillinger og Bønner, og alle Forslag, som de hidtil har stillet, er blevne forkastede. Men desuagtet maa de utrættelig fortsætte deres Virksomhed; det gjælder om atter og atter at vidne for Tyskland og hele Europa, at der endnu er et uløst Spørgsmaal ved Preussens Nordgrænse, fordi der er en Befolkning i Nordflævig, som er dansk og vil være dansk.

De danske Undersaatter i Sønderjylland, hvormed særlig menes Sønderjyder, som opterede for Danmark i Tidsrummet 1864—70, har efterhaanden faaet en yderst vanskelig Stilling. 1883 forbød en Regeringsanordning alle danske Undersaatter at gifte og bofsætte sig i Nordflævig. Gustav Johannsen rettede i den Anledning som Rigsdagsmand en Forespørgsel til den preussiske Indenrigsminister, der gav til Svar, at Forbudet tilsigtede at hindre Udviklingen af en Stat i Staten og vilde blive strængt overholdt, da der allerede var ca. 25,000 danske Undersaatter i Sønderjylland. Og det er blevet strængt overholdt. Politimestrene og Landraaderne har haardnakkethed nægtet alle Ansøgere Tilladelse til at gifte sig, og Overtrædelse er ubarmhærtig bleven straffet med Udvisning. I 1884 gjæstede ca. 2000 Sønderjyder efter Indbydelse Vestjylland, hvad Preusserne blev meget opbragte over, skjønt der kun var foretaget en fuldstændig loblig Handling, der ikke kunde straffes efter preussisk Lov og Ret. Men straffes skulde den, selv om man ikke var i Stand til at ramme de skyldige, og Bredden gik som sædvanlig ud over de danske Undersaatter, hvis Stilling er retsløs. Af Frygt for Følgerne havde ingen af dem deltaget i Turen, men en Del havde ladet deres Hustruer, andre deres Tyende rejse med, og de, der havde været saa usorgfaldige, blev uden Naade landsforviste. Udvisningerne blev meget talrige det Aar. Folk, hvis eneste Forbrydelse var den at have sunget en dansk Sang eller haft et Par smaa danske Flag hængende i deres Dagligstue,

blev tvungne til at rømme Landet inden 48 Timer. Man vilde statuere Eksempler, der kunde give de tallose Trusler Vægt nok til at lamslaa den danske Opposition.

Hvor Uddisningsordren var magtesløs, maatte de politiske Retsfager, der som oftest endte med haarde Straffedomme, tage fat, og de blev hyppigere end nogen Sinde før. Mange af de danske Førere har maattet underkaste sig langvarige Fængselsstraffe. Hans Krüger, J. P. Junggreen, Hans Lassen, Gustav Johannsen og flere har alle siddet kortere eller længere Tid i preussiske Fængsler og Fæstninger, og af de sønderjyske Redaktører og Journalister sidder i Reglen flere fængslet. Idømmelsen af Mulfter for Brugen af de danske Farver eller Ufhyggelsen af danske Sange har forekommet tit i de sidste Aar. Den offentlige Anklager har anlagt flere større Retsfager mod forskjellige Foreninger; stor Opmærksomhed vakte en Retsfag, der var anlagt mod Nord-slesvigs 7 danske Vandbiforeninger, der ledes med stor saglig Dygtighed og har flere Tusende Medlemmer. Statsadvokaten forlangte dem opløst som politiske Foreninger; men Retten frikjendte dem, for skjønt der blev foretaget omfattende Husundersøgelser, og man ikke skædede at beslaglægge private Breve efter stor Maalestok, lykkedes det ikke at faa tilstrækkeligt Bevismateriale. En anden Retsfag, som fulgtes med Spænding, blev anlagt mod „Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Sønderjylland“, der blev stiftet i 1881 efter Junggreens Initiativ og har et betydeligt Antal Medlemmer spredt over hele Nord-slesvig. Sprogforeningen — som den kaldes — virker især ved Oprettelsen af danske Bogsamlinger, men ogsaa paa anden Maade. Den er stemplet som politisk Forening og staar som saadan under Myndighedernes Kontrol. Anklagen lød paa mangelfuld Anmeldelse af Medlemstallet, men var ugrundet, og Foreningen blev frikjendt af Tysklands Højesteret. Om end disse meningsløse Retsfager jaaledes endte heldigt for Danskerne, gjør de til Vels den tilsigtede Virkning: at øge Frygten for at komme frem i Oppositionens forreste Rækker og svagere Naturers Betænkelse ved at tage aktiv Del i Nationalitetsskampen.

Preusserherredømmet er et smaaligt Politiregimente. Det viser sig ikke blot i Nationalitetsskampen, men ogsaa i Politiets stadige Indblanding i rent private Anliggender. De ufrivillige Love indskrænkes hyderligere ved et Utal af Regeringsanordninger og Politiforbud, som ingen anden Stat kan opvise Mage til. Vil f. Ex. en Husmand grave sig en Brønd, maa han melde det til Politimesteren, der først giver Tilladelsen, naar han har efter-

jét Pladsen og faaet ca. 6 Kr. for sin Ulejlighed. Vil en Mand bygge et lille Stur, maa han først lade en Bygmester tegne en nøjagtig Grundtegnning, der viser, at han har iagttaget alle de af Bygningsloven paabudte smaalige Fensyn, og først naar Politimesteren derefter har givet sin Tilladelse og faaet sin Betaling, kan han bygge. Tusender har maattet nedrive deres gode Skorstene, fordi de ikke var de lovbefalede 18 Tommer i Firkant, og mangfoldige er blevne idømte Bøder paa indtil 30 Reichsmark, fordi de har flyttet en Dør uden særlig Tilladelse af Politiet, eller sat en Halmstak nærmere end de lovbefalede 20 Meter ved Bygningerne, fordi de har drejet deres Kald i Halen, baaret Smaagrise i en Sæk eller gjort sig skyldige i lignende Ulovligheder, som der er Sneise af. Det vil falde meget vanskeligt at finde en sønderjysk Bonde, som ikke har været straffet for Politiovertrædelser. Men dette smaalige Plageri, som indskrænker den personlige Frihed og saarer den fri Bondes Selvstændighedsfølelse, gjør Fremmedherredømmet endnu utaaleligere for den danske Befolkning.

Ved at læse disse Blade har vel en og anden maattet gjøre sig det Spørgsmaal: men er de danske Sønderjyders Kamp, hvor berettiget den end er, dog ikke fuldstændig haabløs? Herpaa svarer vi unge Sønderjyder, som Fremtiden tilhører, ubetinget Nej!

Men er det ikke et sygeligt Sværmeri at tro paa Sejren under en saa ulige Kamp? Vi svarer atter helt bestemt Nej! Vi er ikke Sværmere, vi vil netop bort fra den sygelige Sentimentalitet, der har formet vore Forhold saa uheldigt i Halvfjerdjerne, og vi bygger vort Haab paa Virkelighedens Grund.

Der er især to Kjendsgjerninger, som støtter vort Fremtidshaab. Den ene er, at Møderlandets rige aandelige og materielle Udvikling har bragt Sønderjylland under en Paavirkning, som Thyerne ikke er i Stand til at hindre, uagtet de véd, at den er af den største Betydning i Nationalitetetskampen. Mens enhver aandelig Strømning og ethvert materielt Fremskridt i tidligere Tider kom til os syd fra og støttede Fortrykningen, er Forholdet nu omvendt. Hvor der i forrige Aarhundrede anlagdes en hernutist Koloni, der stiftes nu grundtvigiske Frimenigheder, og mens vi den Gang fik Fremskridtet paa Industriens og Landbrugets Omraade fra Thyerne, er vort Landbrug og Mejeri i de sidste Aartier bleven omformede efter dansk Mønster.

Det afgjørende for os vil være, om Danmark vedvarende er i Stand til at uddikle en Kultur, der fuldt ud kan staa Maal

med den tyske Kultur og om muligt være den overlegen. Hvis det lykkes, vil vi gennem et alvorligt planlagt Arbejde kunne hævede vor Stilling, selv under en langvarig Nationalitetskamp, thi vi har i Fremtiden Betingelser for at kunne udvikle en langt større Modstandskraft end hidtil, fordi Udvandringen, der har svækket os unaturlig stærkt, er ophørt. Det er den anden Kjendsgjerning, som støtter vort Fremtidshaab.

Nationalitetskampen i Sønderjylland er en Ildprøve, der maaler, hvad Løblighed, Livskraft og Levedygtighed der er i det danske Folk. Der udtales gennem den en Dom over Danmark. Derfor maa alle uafhængige danske følge den med Spænding, og enhver dansk Sønderlynde maa i Følelsen af sit Ansvar over for Nationen spænde alle sine Evner og udvikle det størst mulige Maal af Kræfter i Kampen, vi ikke maa tabe.

I naturlig Sammenhæng med den fra Studenterfamfundet gaaende Aftenundervisning for Arbejdere er det Ønske opstaaet hos samfundets Medlemmer at virke for Oplysnings og Kundskabs Udbredelse i større Kredse gjennem Udgivelse af let tilgængelige Smaafter (10 à 20 Øre Stykket), hvis Indhold skulde være hentet fra Naturvidenskabens, dels fra Samfundsvidenskabens og Historiens Omraade.

Det er endnu overordentlig vanskeligt for de mindre bemidlede navnlig i Arbejdernes og Landbrugernes Klasse, at faa Udgang til tid og grundig Læsning af denne Art, og det vilde sikkert være meget stor Betydning, om det kunde gøres muligt selv for de ugunstigt stillede her i Landet at tilegne sig noget af den Kundskab, som er let og ad faa mange Veje er tilgængelig for de heldigere stillede.

Det af Studenterfamfundet i dette Øjemed nedsatte Udvald har sig herved at opfordre alle, som maatte interessere sig for dette Formaal, til at virke hen til Tilvejebringelsen af de fornødne Midler ved at tegne sig for Bidrag én Gang for alle eller Portioner paa 1 Kr. aarlig eller 25 Ø. maanedlig. Tilsagn og Bidrag bedes sendte til undertegnede Kassierer, Vesterbrogade 94, St.

M. Mndrup, Cand. jur.	H. Høffding, Professor ved Universitetet.	E. Meyer, Fuldmægtig i Nationalb. (Udvalgets Kassierer.)	M. Meergaard, Redaktør. (Udvalgets Formand)
Joh. Ottosen, Cand. mag.	E. Petersen, Cand. polyt.	M. Petersen, Overretssagfører.	B. Ringel, Dr. phil. Folketingsm.
M. Rubin, Kontorchef.	H. Trier, Cand. phil.	M. Ulrif, Læge.	L. Zeuthen, Overretssagfører.

Forhandlingsfortjenesten vil blive 25 Ø. af hver Kr., naar den Maaned er solgt for under 10 Kr., og 40 Ø. af hver Kr., naar den i samme Tidsrum er solgt for 10 Kr. eller mere. Der er ingen konstant Betaling, men de ikke solgte Maaned modtages paa en Række af Maaned. Abonnementsprisen er Kr. 1.50, der kan betales i 3 Rater. Desuden til Studenterfamfundets Smaafter 28 Ø. Tilbud fra Forhandlere.

S049915578